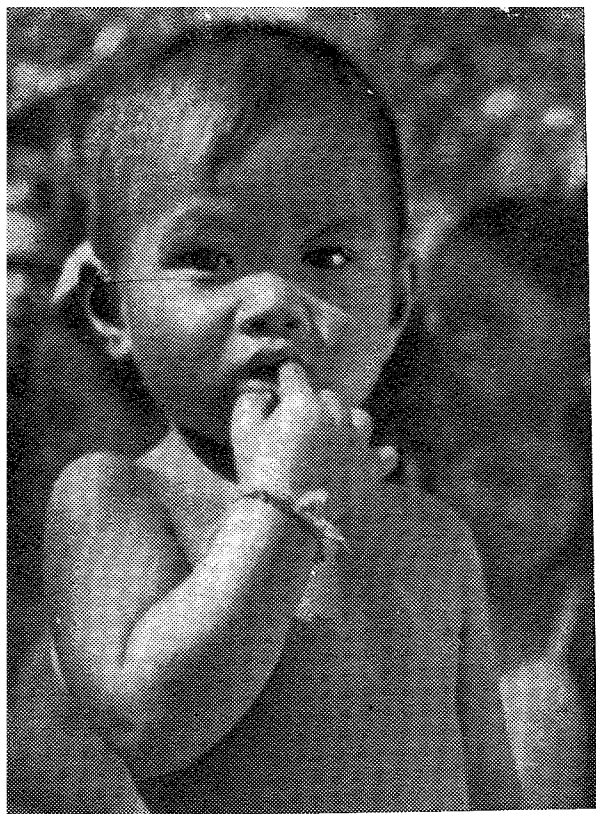

MENS en Wereld

Ik sta er helemaal achter

*Ik weet werkelijk niet of dit wantrou-
wige, naakte ontroerende ventje op
Java, de Philippijnen, of in Mexico, Al-
giërs, Italië, Pakistan, Joegoslavië of Is-
raël is geboren en dat doet er nu juist
niets toe. Zijn moeder, waar ook ter we-
reld, heeft hem gedragen, heeft pijn ge-
leden toen hij geboren werd, heeft hem
gevoed, geknuffeld, verschoond en heeft
waarschijnlijk de meest wonderlijke
woordjes bedacht om hem aan te spreken.
Het is een jong lid van de universele fami-
lie der mensen, die op deze wonderlijke
planeet zijn gekomen; die volgens velen
een voor velen hel van verdriet en
angst is, van vernedering en armoede en
volgens en voor anderen een liefelijk oord
vol schoonheid en geluk. Het ventje zal
gauw genoeg oordelen.*

*Er is een groeiend besef, en laat men
nu maar ontkennen dat dat een realiteit is,
dat ieder mens, waar ook ter wereld, een
stukje mede-verantwoordelijkheid draagt
voor dit ventje en voor alle meisjes en
jongetjes. De UNESCO, die deze foto
heeft laten maken, laat het peutertje zeg-
gen: „... alles dat iets te maken heeft met
menselijke wezens heeft ook iets met mij
te maken.” Hij zelf beseft nog niet dat
hij zo'n wijze uitspraak kan doen maar hij
zegt het overduidelijk. Of dit knulletje
een menswaardig leven zal krijgen met
een beetje geluk en rust en vrijheid hangt
van veel af waar mensen niets aan kunnen
doen, maar ook van veel waar zij wel iets
aan kunnen doen. Dat kan gebeuren als
de solidariteit groeit en het verantwoorde-
lijke besef geen onderscheid of dwaze
superioriteit kent van mannen over vrou-
wen, blanken over gekleurden, rijken over
armen, vermeende bezitters van eeuwige
waarheden tegenover dwalenden. Dat is
de grootse en grote opdracht die wij als
mensen hebben. De afstanden worden
kleiner, de wereld is al een maar het besef
moet versterkt worden. Het internatio-
naal georganiseerde humanisme tracht
deze taak aan te vatten in eerbied voor de
mogelijkheden ten goede in ieder mens,
waar ook ter wereld. Dit peutertje is een
kind van allen. Vrijheid, een zekere mate
van materiële welstand en ontwikkeling
hem garanderen, dat moet toch mogelijk
zijn? Er blijven nog tranen genoeg te we-
nen over. Als het maar geen nodeloze
tranen zijn.*

Ik sta er helemaal achter, zei hij.
Zo, zei ik.

Jazeker, ik voel voor wat jullie doen. Laatst
nog. Toen is in onze straat een buurman over-
leden. Zijn vrouw en zijn kinderen wisten alle-
maal, dat hij gecremeerd wilde worden. Maar
ze konden nergens de verklaring vinden met
zijn handtekening. Zo waren ze niet in staat
hun man en vader de laatste eer te bewijzen
op een manier, die hij zelf had gewenst. Dat
kunnen in Nederland nabestaanden niet als er
een papiertje ontbreekt. Wat een ongehoord
schandaal. Ik schaamde mij dood, toen zijn
vrouw er mij over sprak. Het Humanistisch
Verbond heeft tegen die wet, die dat papiertje
eist, geprotesteerd. Ook ertegen, dat ouders
soms niet kunnen beslissen of hun kind begraven
dan wel gecremeerd wordt. Want als het
kind werd opgevoed in een inrichting, die niets
voelt voor cremieren, moet het worden begraven.
De ouders kunnen wel naar de rechtbank
lopen, maar stel je voor: een twist voor de
rechter, terwijl het kind, nog voor de ouders
zichtbaar, in z'n kistje ligt. Mooie wetgeving
is dat.

En neem nu eens de zondagswet, zei hij. Je
mag op zondagmorgen niet eens met een vro-
lijke muziek door de straten trekken of langs
de wegen. Nog gekker: sommige Nederlanders
mogen dat wel, andere niet. D'r was door de
Kamers eerst een wet aangenomen, die alle
optochten en muziekkorpsen op zondagmorgen
verbodt. Maar prompt gingen hier en daar
brave burgers op de bon, omdat ze met hun
fanfarekorps op zondagmorgen een jonge pries-
ter inhaalden, die z'n eerste mis ging opdra-
gen. Dat is in een rooms dorp altijd een feest-
lijke gebeurtenis. En de roomse kamerleden
hadden zelf voor die wet gestemd. Gauw dus
veranderen. Maar alleen zo, dat die roomse
blazers hun vrolijke muziek kunnen laten klin-
ken. Maar de anderen? Als een geliefd dirigent
van een fanfarekorps eens op zondag jarig is of
z'n zilveren bruiloft viert en z'n orkestleden
willen hem voor z'n huis een aubade brengen?
Niets hoor. Ze komen op de bon, onmiddell-
lijk! En als in een kinderkamp of een vakant-
iehuis eens iemand gevierd wordt op zondag
en ze trekken in optocht, met muziek voorop,
de velden in? Pas dan maar op voor de veld-
wachter!

Dat is toch een groot schandaal. Jullie huma-
nisten hebben krachtig daartegen geprotesteerd.
Dat was mij uit het hart gegrepen, zei hij.

En zo was het ook toen die wet kwam op
het openbaar kleuteronderwijs. Want daarin

staat dat de kleuterleidster aan haar groepje
godsdienstonderwijs mag geven. Dat is hele-
maal fout. Want zo sta ik als ouder machte-
loos, als ik vind, dat die leidster mijn kinderen
dingen vertelt, die ik niet goed voor ze vind.
M'n kinderen mogen best van de godsdienst
horen, maar er zijn nog zoveel mensen die zelfs
de kleuters aankomen met de hel en met de
kruisiging. Wat moet ik dan doen? De wet
zegt: u bent vrij uw kind dat uurtje van school
te nemen. Stel je eens voor, dat ik dat zou
doen! Mijn kind hoort in z'n klasje thuis, bij
z'n juffie. Het zou er niets van begrijpen plot-
seling weg te moeten, juist nu juffie zou gaan
vertellen. Wat een toestand. En dat op de
openbare school.

Maar jullie humanisten hebben 't er niet bij
gelaten. Jullie hebben de kamerleden op die
wantoestand opmerkzaam gemaakt. Daar is
toen in de Kamer over gesproken. Als jullie
er niet geweest waren, zou niemand in Neder-
land gekikt hebben over die miskenning van
het openbaar onderwijs. Dat deed m'n hart
goed. Toen voelde ik weer eens duidelijk, dat ik
helemaal achter het Humanistisch Verbond sta.

En soms erger ik mij dood, zei hij. Want wat
wordt jullie veel in de weg gelegd. Jullie
hebben stuk voor stuk jullie rechten moeten
bevechten, rechten die andere groepen al lang
hadden. De geestelijke verzorging in ziekenhui-
zen, in werkkampen, onder soldaten, in de ge-
vangenissen. Jullie hebben je mannetje gestaan.
Dat vooral deed mijn hart goed. Maar nog zit
men jullie in de praktijk vaak op kleinzielige
manier dwars. Nog blijven daardoor te veel
mensen geestelijk in de kou zitten, omdat jullie
ze niet mogen helpen. Het lijkt er soms op of
men denkt: laat die buitenkerkelijken geestelijk
maar te gronde gaan, liever dat, dan de huma-
nisten geestelijke verzorging toe te staan. Die
kleinzieligheid is misschien wel het grootste
schandaal in Nederland op geestelijk gebied.
Als ik zulke dingen merk, kan ik woedend wor-
den. Ja, ik hoor helemaal bij jullie, zeker.

Dat doet me plezier, zei ik. Want
prettig een medelid te ontmoeten
niet alleen maar praktisch
bond doet maar die
steekt.

Hij keek er
vroeg ik. "I"
tekort
U staat
de daad

Rekenschap

Lecomte wees erop dat er ontmoedigen en verbitterden zijn, die zeggen dat het geluk niet iets is van deze wereld en dat men het daarom zoekt in een betere wereld, zoals de Ely-

Lecomte herinnerde er dan aan dat men in Frankrijk een schilderijen-tentoonstelling heeft georganiseerd, die bedoeld was als een soort tegengif tegen het sombere pessimisme van deze tijd. Men exposeerde uitsluitend heldere, kleurrijke en opwekkende schilderijen, die een vreugde waren voor oog en geest. Tijdens deze tentoonstelling spraken vooraanstaande auteurs over hun opvatting van het geluk. André Maurois zei: „Le bonheur est un acte de volonté”, waarmee hij dus te kennen gaf, dat men slechts behoeft te willen om gelukkig te zijn. Met een uiterst kleine hoeveelheid stoïcijnse onbewogenheid kan men de natuurlijke neiging aankweken om de kleine dagelijkse gebeurtenissen, die hoopgevend zijn en vertrouwen wekken voor de toekomst, te verzamelen. En juist met dit vergaren van hoopvolle kracht, die het geloof en vertrouwen

Dr. B. W. Schaper besluit met zijn altijd interessante en goed gefundeerde *Internationale Krokodil*. Een zeer belangwekkend nummer.

CHRISTINE MEYLING

Uit: „Een hand voor ogen” (uitg. Bert Bakker 1955), Daamen N.V., Den Haag.

Wij zouden de problematiek van het geluk nog scherper kunnen belichten door dit tweetal aforismen over het geluk, nl. van Ignatius Cornova „Hoe vaak droomt een mens een toekomstige gelukzaligheid en verslaapt de tegenwoordige” en van Fontenelle „Een grote hinderpaal voor het geluk is de droom van een te groot geluk.”

— 26 JAN. 1929

Is dit UW leven?

Geruime tijd al is er in de V.S. en in Engeland bij televisieuitzendingen een rubriek „This is your life” waarin bepaalde personen, ten aanschouwe van alle T.V.-kijkers geconfronteerd worden met episoden uit hun leven, waarbij personen die daarin een rol gespeeld hebben plotseling verschijnen. Blijkbaar slaan deze uitzendingen in en de V.A.R.A. heeft op 29 december, in de wekelijkse uitzending van de Showboatshow deze vorm van uitzending, maar dan alleen ten aanschouwe van de zaalbezoekers en ten aanhoore van de luisteraars aan hun radiotoestel, overgenomen. Zorgvuldig en langdurig voorbereid werd een bepaald echtpaar uit Amsterdam geconfronteerd met een aantal personen uit hun leven, en het hoogtepunt van de uitzending vormde de verrassende verschijning van een naar Canada geëmigreerde zoon, die, in het diepste geheim, op kosten van de K.L.M., was komen overvliegen en plotseling op het toneel voor zijn ouders stond. Diep ontroerd en blij verrast deelden de aanwezigen en de luisteraars in de immense vreugde van deze ontmoeting. Zoals geschreven werd in de Radiogids van 13 januari, ontving de V.A.R.A. honderden brieven van enthousiaste luisteraars en maar enkele reacties van negatieve aard.

Volgaarne wordt toegegeven dat de betreffende V.A.R.A.-medewerkers kundig, ijverig en zo kies mogelijk zijn te werk gegaan en dat de V.A.R.A. hier inderdaad iets bijzonders verricht heeft. De mogelijkheid van werkelijk pijnlijke ontmoetingen – zoals in de V.S. al zijn voorgekomen – was, – daar stond de voorbereiding borg voor – praktisch uitgesloten en als men in de gelegenheid zou zijn om bij de toeschouwers een enquête te houden over deze uitzending, dan zou waarschijnlijk een overweldigende meerderheid geen enkel bezwaar gehad hebben, in tegendeel, deze uitzending van ganser harte hebben toegejuicht.

Dit bewijst dat men in zijn oordeel over deze uitzending uiterst voorzichtig moet zijn en dat er van een morele kwalificatie niet gesproken zal mogen worden. De beoordeling van deze uitzending zal dan ook zich mogen bewegen tussen de grenzen van kiesheid en onkiesheid. Met deze kwalificatie als basis zal men tot meer of minder gewenst kunnen komen, maar nooit mag een morele afkeuring plaats vinden. Als zoveel duizenden door deze uitzending diep ontroerd werden en de betrokkenen de vreugde over het onverwachte weerzien boven alles stelden, wat zou er dan tegen kunnen zijn?

Ik wilde deze zaak ter sprake brengen, in de hoop op reacties uit de lezerskring van M. en W. Ik hoop en verwacht dat de betrokken V.A.R.A.-medewerkers willen aanvaarden dat het hier niet om een wit of zwart kwestie gaat, maar om een nuance. Ik behoor dan waarschijnlijk tot de weinigen die deze uitzending niet geapprecieerd hebben, juist omdat ook ik ontroerd werd door het weerzien van de ouders met hun zoon.

Wanneer een reiziger op een perron, bij aankomst of vertrek van een trein, toevallig getuige is van een diep emotioneel weerzien of afscheid van mensen, wat zal dan zijn reactie zijn? Hij wendt het hoofd af, loopt snel door, omdat hij daar niets mee te maken heeft en deze intimiteit niet wil bijwonen. En dit is m.i. de kern van de zaak. Bij een dergelijk weerzien behoren geen vreemden. Moet een willekeurig iemand – in een zaal van een ziekenhuis b.v. – getuige zijn van een intiem en diep geëmotioneerd afscheid of begroeting, dan zal hij zich gegeneerd voelen en het hoofd afwenden; zeker niet blijven toekijken. En is nu deze

uitzending anders dan dat voorbeeld? Ik meen van niet. Men vraagt, op een avond, die kenmerkend het karakter van een amusement bezit, een aantal mensen om te gaan kijken en te gaan luisteren naar een gebeurtenis die bijzonder intiem is en waar buitenstaanders niets mee te maken hebben.

Dat zij ontroerd worden, diep ontroerd, maakt de zaak juist zo hachelijk. Dat deze uitzending als een superieure stunt wordt aangemerkt, dus in het sensationele vlak wordt getrokken maakt dat mijn uiteindelijke afwijzing versterkt wordt. Als het betrokken echtpaar en de zoon dit alles in het niet laten verzinken in vergelijk met het feit dat de zoon dan toch maar in levenden lijve voor hen is komen te staan mag dat ons niet weerhouden van het oordeel dat de grens der kiesheid overschreden is. Een echtpaar en hun zoon werden, met de beste bedoelingen, gebruikt om een groot publiek een sensationele ontroering te bezorgen. Met alle respect voor de wijze waarop de V.A.R.A. deze uitzending heeft gearrangeerd, met de volledige erkenning dat een andere zienswijze, een andere waardering, mogelijk is meen ik dat dergelijke uitzendingen medewerken aan een verzwakking van de eerbied die wij moeten hebben voor de intiemste menselijke zaken.

H. BONGER

Verboden films

Eigenlijk een zonderlinge historie, dat verbod van de film „Tijl Uilenspiegel”. Men kent de geschiedenis? De Centrale Commissie voor de Filmkeuring heeft de openbare vertoning verboden van de door Gérard Philipe en Joris Ivens gemaakte film, omdat deze „een anti-katholieke strekking” zou hebben. Er komen scènes in voor, die niet bepaald vleidend zijn voor de zestiende-eeuwse handel in aflaten en de inquisitie, dit alles vrij getrouwd naar het sarcastische beeld, dat Charles de Coster er van geeft in zijn boek.

Het zonderlinge is dit: dat nu een rooms-katholiek blad als „De Volkskrant” zich – bij monde van zijn filmredacteur B. J. Bertina – gedrongen voelt het op te nemen vóór openbare vertoning van „Tijl”. Bertina heeft de film gezien in het Vlaamse plaatsje Zeebrugge – zij is namelijk *niet* verboden in het grotendeels rooms-katholieke België en het godsdienstig ook niet veel andersdenkende Frankrijk – en hij bekent: „Nou, we kunnen echt zweren bij Hendrik Conscience dat het wel meevalt... Al met al zal men deze film over Tijl, de vrijheidheld voor de Nederlandse zaak, toch wel in Nederland moeten kunnen zien.” En verderop: „De Rijkskeuring echter, in plotseling uitermate bezorgdheid voor het haar ook toevertrouwde katholieke volksdeel, meent Uilenspiegel, al zoveel eeuwen een rakker, thans in de ban te moeten doen. Wellicht een gevolg van het terugzien van de Hertog van Alva?” Men ziet het, de Centrale Commissie voor de Filmkeuring is „plus royaliste que le roi”!

Een paar dagen na dit vreemde verbod toont de Centrale Commissie nogmaals „strijdbaar” te zijn: zij heeft de Amerikaanse showfilm „Guys and Dolls” afgekeurd. Motief: omdat Jean Simmons er in te zien is als lid van de Save a soul mission – enigszins verwant aan ons Leger des Heils – die verliefd raakt op een meneer, die een groot gokker is geweest.

Jean overwint en de gokker wordt een braaf huisvader. Toch acht de filmkeuringscommissie het pakje, waarin Jean rondloopt, kwetsend voor een bepaalde vorm van godsdienstig beleven in ons land, en verbiedt „Guys and Dolls” voor openbare vertoning.

Nu zou het niet zo verwonderlijk zijn, als het Leger des Heils „Guys and Dolls” waardig keurt als propagandafilm voor háár doeleinden. Zoals de katholieke „Volkskrant” de zogenaamde anti-katholieke „Tijl Uilenspiegel” in bescherming moest nemen tegen de commissie.

Op welke gevaarlijke weg beweegt zich die commissie? Binnenkort haalt zij het in haar hoofd een eventuele film over het leven van Socrates te verbieden, omdat die oude Griekse wijsgeer er in wordt voorgesteld als een pantoffelheld, zwaar onder de plak van zijn vrouw Xantippe. Motief voor verbod: de film zou kwetsend zijn voor humanisten. Of die toekomstige film „De lof der zotheid”, omdat de priester Erasmus onder meer de draak heeft gestoken met... priesters. Zo is er in iedere film wel iets te vinden, dat zogenaamd kwetsend zou zijn voor een of ander volksdeel.

Men bespare ons deze nonsens! J. v. s.

Onze spelling

Op grond van verschillende overwegingen zal in Mens en Wereld voortaan de ook in de dagbladpers gebezigde zogenaamde voorkeursspelling worden gevolgd. Enkele artikelen, die reeds gezet stonden, staan nog in de tot nu toe gebruikte spelling.

Kerk en Staat

Het is niet mijn bedoeling het moeilijke vraagstuk van de verhouding tussen kerk en staat hier in volle omvang te bespreken. Ik wil mij beperken tot de aktuele kwestie van de subsidiëring van kerkgebouwen. Daarbij kan men niet geheel aan de vraag voorbijgaan, of zulk een subsidiëring niet in strijd is met de scheiding van kerk en staat. Maar wat betekent dat eigenlijk: Scheiding van kerk en staat? Het is een gezichtspunt dat voornamelijk in de 18e en 19e eeuw aan de orde is gekomen. Men bedoelde met deze eis een einde te maken aan de rechtstreekse en deels oncontroleerbare invloed van de kerk (de Jezuïeten b.v.) op de staat. Men nam vervolgens ook stelling tegen de bevoorrechtiging van een bepaalde kerk door de staat, meestal ging dat gepaard met een zekere inmenging van de staat in het kerkelijk leven. Scheiding van kerk en staat betekent dus in dit verband, dat zij elkaar wederzijds respekteren op hun eigen terrein.

Het liberale denken van de 19e eeuw bracht mee dat de scheiding tussen kerk en staat in deze zin ook op het financiële gebied werd doorgetrokken in de vorm van een uiterste beperking van de financiële banden tussen beide en een scherpe omschrijving daarvan. Niettemin bestaan in ons land tot op de huidige dag nog verschillende financiële schakels tussen staat en kerk. Artikel 185 van de Grondwet waarborgt aan de bedienaren van de godsdienst een zekere bijdrage als vergoeding voor de inkomsten uit kerkelijke eigendommen die in de Napoleontische tijd verbeurd zijn verklaard. Bovendien worden sinds jaar en dag in de zuidelijke gemeenten van ons land, waar het Napoleontische besluit „concernant les fabriques” heeft gegolden, soortgelijke subsidies uitgekeerd. Voorts worden reeds lang, eveneens in vele zuidelijke gemeenten, subsidies in kerkebouw verleend. Maar ook in talrijke Zuidhollandse gemeenten b.v. is dat al vaak het geval geweest, in de vorm van het goedkoop beschikbaar stellen van grond. Daarbij komen dan in de laatste tijd het Koninklijk Besluit van 9-8-1954, waarbij goedgekeurd werd het besluit van Nijmegen om kerkebouw te subsidiëren en dat van 29-11-1955, waarbij goedgekeurd werd het besluit van Zoeterwoude om zelfs bij te dragen in het traktement van de bedienaren van de godsdienst. Sindsdien zijn althans inzake kerkebouw talrijke gemeenten op deze weg voortgegaan. Ook is een staatskommissie ingesteld, onder voorzitterschap van het eerste-kamerlid Sassen, om de mogelijkheid van het verlenen van rijkssubsidie te overwegen.

Wat nu?

Wat zal nu het humanistische standpunt in deze kwestie kunnen zijn? Vast staat, dat er geen formeel wettelijke bezwaren tegen subsidiëring van kerkebouw zijn aan te voeren. Wel heeft men er in de 19e eeuw in de kamer meestal niet aan gewild, maar kennelijk zijn de verhoudingen in dit opzicht veranderd. Toch zijn er wel bezwaren aan te voeren. De kerken zelf voeren hun uitzonderlijke geestelijke, positie nog al eens als argument aan voor overheids-subsidiëring. Voor humanisten komt dit argument echter niet in aanmerking als motief voor steun vanwege de overheid. Daarbij sluit een ander bezwaar aan: De kerken tonen zich dikwijls uiterst onverdraagzaam; is het dan niet teveel gevraagd, dat wij de verdraagzaamheid zo ver zouden voeren, om ook de „onverdraagzamen” tegemoet te komen? Ik meen echter dat men door het zo te stellen een ingewikkelde werkelijkheid te zeer vereenvoudigt. Door de eeuwen heen, en vooral in deze tijd, zijn er in alle kerken ook belangrijke stromingen die een

principiële verdraagzaamheid nastreven. Men verzwakt deze stromingen (en men ondergraaft aldus de Nederlandse samenleving) door de kerken in het isolement der onverdraagzaamheid terug te dringen.

Nu zou men evenwel de vraag kunnen stellen of de bouw van kerken toch niet uitsluitend een zaak van de betrokken burgers is, en of men wel op enige steun van overheidswege aanspraak kan maken indien men zelf niet voldoende middelen bijeen kan brengen. Dan moet echter opgemerkt worden dat er verschillende factoren zijn, die de kwestie tamelijk ingewikkeld maken. Er worden in dit opzicht van de kerken inderdaad uitzonderlijke offers geleverd door de oorlogsachterstand, de uitzonderlijke bevolkings-groei, de verplaatsing van bewoners der binnensteden naar de buitenwijken en de welstandseisen der overheid. Daarbij komt dat ook de overige werkzaamheden der kerken, zoals jeugdwerk en maatschappelijk werk enorme bedragen vragen, zodat men niet zonder meer van gebrek aan offervaardigheid mag spreken, als de kerken de middelen voor kerkebouw niet geheel kunnen opbrengen. Maar dan laat het zich niet gemakkelijk beredeneren waarom de overheid het kerkelijk jeugdwerk en maatschappelijk werk wel, en de kerkebouw niet zou kunnen subsidiëren. Temeer niet, als men bedenkt, zoals professor Van den Bergh hier onlangs al heeft opgemerkt, dat allerlei vormen van kunstgenot b.v., ook gesubsidieerd worden.

Gelijkgerechtigdheid

De subsidiëring van kerkebouw is een moeilijke zaak. Ook al omdat ze — eenmaal aanvaard — naar objectieve maatstaven zou moeten plaats vinden. Dat sluit praktisch uit, dat men een onderzoek instelt naar de draagkracht van een kerkelijke gemeente in een bepaald geval. De gelijkgerechtigdheid brengt mee, dat ieder kerkgenootschap zoveel mogelijk gelijkkelijk van de overheidssteun kan profiteren. Ieder kerkgenootschap... en ook ieder genootschap op geestelijke grondslag. Voor het Humanistisch Verbond is deze eis voorlopig groten-deels theoretisch. Veel gebouwen, uitsluitend of in hoofdzaak bestemd voor bezinningsbijeenkomsten, zullen wij voorlopig niet bezitten. Maar hier kunnen de konfessionele partijen nu bewijzen dat het hun ernst is met verdraagzaamheid en gelijkgerechtigdheid. Want het zij hier nog eens onomwonden gezegd: Een ander motief voor deze subsidiëring dan de bevordering van het geestelijk leven van alle burgers naar hun eigen overtuiging is er voor ons volstrekt niet.

Aan groeperingen als de Protestantenbond (die formeel niet als kerkgenootschap is ingeschreven), alsook aan Vrijmetselaars en Vrije Gemeente, evenals in voorkomende gevallen aan het Humanistisch Verbond, dienen dezelfde rechten te worden toegekend. Wij hebben om dit soort subsidiëring niet gevraagd. Nu men zich eenmaal in dit wespennest gestoken heeft, zal men de konsekventies ook moeten aanvaarden. Het argument dat de godsdienst een uitzonderlijke positie inneemt, is hier niet ter zake. Als het juist was, zou het immers voor de kerken nog geen afdoende reden opleveren om de gemeenschapsgelden voor zich te monopoliseren. Toch hebben de konfessionele partijen deze komedie van macht en hebzucht in verschillende gemeenteraden opgevoerd. Het resultaat was in elk geval, dat men o.a. in Beverwijk en Voorburg de gelegenheid niet verzuimd heeft het konfessionalisme van zijn meest benepen kant te demonstreren.

Daartegenover staan ook andere gevallen.

Uit het request van de gemeenschap Voorburg-Rijswijk:

Gezien de omstandigheid, dat de Westerse beschaving, en dus ook de Nederlandse, niet alleen op de ene grondpijler van het Christendom steunt, doch mede op die van het Humanisme is gebaseerd, dat een aanzienlijke minderheid der bevolking in het Christendom niet meer de geestelijke bevrediging vindt die het behoeft, en dat tengevolge daarvan verenigingen werkzaam zijn ten bate van groepen buitenkerkelijken en daarmee tegemoet komen aan een wezenlijke behoefte die bij vele buitenkerkelijken blijkt te bestaan,

Overwegende, dat het toejuiching verdient als de overheid ertoe bijdraagt de materiële voorwaarden te scheppen die een gezond en krachtig geestelijk leven mogelijk maken, dat evenwel volgens het voorstel gelden, gefourneerd door de gehele bevolking ten gunste zullen strekken van een bepaalde groep der bevolking met uitsluiting van het overige deel,

Verzoekt tot uitdrukking te brengen in de considerans, dat het belang der burgerlijke gemeente er bij betrokken is, dat de inwoners de geestelijke verzorging kunnen ontvangen die in overeenstemming is met hun levens- of geloofsovertuiging, in het besluit, dat de daarvoor door de gemeente ter beschikking gestelde gelden bij wege van subsidie ook verkregen kunnen worden door andere genootschappen op geestelijke grondslag dan de kerkgenootschappen.

De gemeenteraad van Hilversum bepaalde 3 juli 1956 dat de subsidiëeringsregeling „van overeenkomstige toepassing is voor de stichting van gebouwen door organen, lichamen of verenigingen, die niet kunnen worden beschouwd als kerkgenootschappen in de zin van de wet (...) maar desniettemin geestelijke bearbeiding beogen”. De raad van Utrecht besloot 23 november 1956 dat „het subsidie... wordt verleend aan andere... rechtspersoonlijkheid bezittende lichamen, welke naar het oordeel van de Raad een stroming vertegenwoordigen, die zich geestelijke bezinning ten doel stelt.” Elders dubieert men nog. Hoe dit zij: Het is aan de politieke lichamen om te beslissen of men de weg van subsidiëring voor dit doel verder meent te moeten betreden. Als men dat doet, dan is het aan ons, om de rechten van het buitenkerkelijk geestelijk leven met kracht geldend te maken.

J. V. P.

P.S.

Ook de Haagse gemeenschap van het Humanistisch Verbond zond een adres aan de gemeenteraad waarin verzocht wordt een eventuele financiële bijdrage niet te beperken tot kerkgebouwen. In de raadsvergadering van 17 december werd het subsidievoorstel aangenomen zonder dat vaststaat of andere geestelijke stromingen daarin meedelen.

Lezingen voor de Vara

27 januari: mevr. D. Heroma-Meilink over „De smalle brug”; 3 februari: dr. J. P. van Praag over „Beest en geest”; 10 februari: prof. dr. D. Loenen over „De techniek en de mens”.

Vijftig jaar geleden werd Köpenick beroemd

Helmuth Käutner maakte een film over de Hauptmann

„Hier rückt auf das Rathaus an, Juchheidi, Juchheida, Hauptmann mit zehn Gardemann, Juchheidi, heida,”

zongen vijftig jaar geleden de Berlijnse straatzangers. Op welk raadhuis rukte die Hauptmann aan? Op het raadhuis van Köpenick, een klein plaatsje bij Berlijn, dat sindsdien zijn bijdrage heeft geleverd tot ons spraakgebruik, want een Köpenickiade is een aanvaarde term voor „geslaagde stunt”.

Om nog even door te gaan met vragen: hoe ging de eerste, de enige echte Köpenickiade in zijn werk? Laten wij als antwoord de „Niederbarnimer Zeitung”, het lijfblad der burgers van Köpenick, van 16 oktober 1906 citeren. Die bracht toen, misschien voor het eerst in zijn geschiedenis, een primeur en wát voor een! Luister maar:

„Hedenmiddag arriveerde hier ter stede een Hauptmann met tien soldaten. Hij richtte zijn schreden naar het raadhuis en meldde zich bij de burgemeester. Hij moest op allerhoogst bevel het raadhuis bezetten, de kas meenemen en de burgemeester arresteren. Het bevel werd onmiddellijk uitgevoerd. (Er moeten wel ernstige misdrijven zijn gepleegd, want een dergelijke sensationele arrestatie is nooit eerder voorgekomen. Redactie.)”

Och die arme Niederbarnimer Zeitung! En die arme burgemeester die helemaal geen misdaden had gepleegd, doch met zijn gemeentelontvanger, zijn inspecteur van politie, zijn hele gemeenteraad en alle burgers van zijn goede stad de risée van de gehele wereld werd. Want die Hauptmann, die niet eens een legitimatie nodig had om alle vroede vaders voor hem te doen sidderen en beven, die meer dan twee uur lang het raadhuis bezet hield, alle telefonisch en telegrafisch verkeer met de buitenwereld verbrak, iedereen de toegang verbood, de inspecteur van politie grootmoedig verlof gaf „thuis te gaan baden,” de burgemeester gevangen nam en er tenslotte, aangehaapt door een honderd-koppige menigte, met de gemeentekas, inhoudende vierduizend mark vandoor ging, droeg wél het nobele uniform van het eerste garde-regiment, hét Pruisische élite-regiment waarin drie prins en tien graven dienden, doch was geenszins een Hauptmann.

Wie was hij dan wel? De 57-jarige schoenmaker Wilhelm Voigt, een oude, kromme, vuile man met een snorrebaard en o-benen, die meer dan dertig jaar van zijn leven in de gevangenis had doorgebracht.

Duitsland lachte, de hele wereld lachte, maar eigenlijk waren er in deze zaak minstens evenveel redenen om te huilen. De socialistische kranten van die dagen begrepen dat ook zeer wel. Zo schreef de „Leipziger Volkszeitung” van 18 oktober 1906:

„De komedie slaat om in een tragedie als men bedenkt dat dit mogelijk was door een regeringssysteem, dat zich ten doel heeft gesteld karakters te breken en intelligentie te vernietigen.”

Het was om te schateren, dat het Pruisische kazernesysteem zó in zijn hemd werd gezet — het was om te huilen dat de glorie en heerlijkheid van het Tweede Duitse Keizerrijk er zó bleek uit te zien. En ook de Hauptmann zelf was om te huilen. Hij was namelijk allerm minst een door de wol geverfde tuchthuisboef, maar een klein zielig mannetje, gebroken door het apparaat. Hij werd op zijn achttiende tot twaalf jaar(!) tuchthuisstraf veroordeeld omdat hij de staat voor nog geen tweehonderd mark had opgelicht, kon na zijn vrijlating geen verblijfsvergunning en daardoor geen werk krijgen, wilde naar het buitenland, brak in om in het bezit van een pas te komen, werd gepakt, werd veroordeeld, kwam weer vrij, kon geen werk krijgen... enzovoort. Ook in Köpenick was het hem om een pas te doen geweest, maar in Köpenick werden geen passen uitgereikt, daarom stelde hij zich tevreden met de gemeentekas...

Zijn roem als ontmaskeraar van het Duits-Pruisische militairistische drillsysteem — ondanks zichzelf — leefde voort: in 1930 schreef Wilhelm Schäfer een roman over zijn leven, in 1931 gebruikte Carl Zuckmayer zijn wanhoopsdaad als uitgangspunt voor een scherp-satirisch, briljant toneelstuk, een der hoogtepunten van zijn oeuvre en er werden niet minder dan drie films over hem gemaakt. De derde, geregisseerd door Helmut Käutner, wordt op 't ogenblik in onze bioscopen vertoond.

Käutner heeft zijn film gebaseerd op het toneelstuk van Carl Zuckmayer, dat wij hierboven reeds noemden.

Zuckmayer's toneelstuk nu komt in wezen neer op een zeer waarheidsgetrouwe, dramatische verbeelding van Wilhelm Voigt's leven, en wijkt daar alleen in details vanaf. Dit geldt ook voor de film van Helmut Käutner.

Twee rode draden lopen er door toneelstuk en film; de geschiedenis van Wilhelm Voigt en de geschiedenis van „de” uniform. Als Köpenick's burgemeester op die zwarte oktoberdag van 1906 tegenover de uniform komt te staan, ziet hij hem niet voor het eerst. Hij heeft hem zelfs gedragen, al weet hij dat niet meer. Via een uitdrager is hij bij Voigt beland.

Dit uniform-motief nu is niet historisch, maar wél een bijzonder intelligente vondst, die aan de geloofwaardigheid van het geheel geen enkele afbreuk doet.

Laten we voor deze éne keer over de film zelf kort zijn: het is (uiteraard) een scherpe satire, die nergens afzakt naar de klucht. Käutner heeft er geen verfilmd toneelstuk van gemaakt (daar is hij een veel te belangrijk regisseur voor) doch met zuiver filmsche middelen de sfeer in Berlijn omtrent de eeuwwisseling weten op te roepen. Misschien is zijn grootste verdienste wel, dat hij de mogelijkheden van de befaamde loltrapper in vele laag-bij-de-grondse en enkele aardige Duitse kluchten, Heinz Rühmann, heeft onderkend. Rühmann speelt de rol van de Hauptmann tragisch, zoals hij gespeeld moet worden, en ontroerend. Het is jammer dat het einde van de film in een latere versie is afgezwakt; Käutner liet namelijk oorspronkelijk de uniform zijn welbesteed leven eindigen als vogelverschrikker, doch dat was blijkbaar toch een beetje té kwetsend voor het Duitse hart...

WILLY BERG

Mens en Kosmos

Het tweemaandelijks tijdschrift „Mens en Kosmos” bevatte ook dit jaar weer verschillende belangwekkende artikelen, waaruit wel blijkt hoezeer de redactie er naar streeft het blad een veelzijdig karakter te verlenen. Wij noemen hier de bijdragen van mr. J. J. Boasson over Spinoza, dr. H. G. de Cock over Kabir, mr. H. Giltay: De geestelijke omwenteling in de moderne psychologie, C de Goede de Koning: Wereldcrisis en evolutie, H. Groot: Natuurwetenschap en samenleving, L. Hoyack: Arnold Toynbee en Sorokin, P. Krug: Aan de bronnen van het humanisme — Stoïsche wijsheid, prof. C. A. Mennicke: Aphorismen zur Lebensführung, prof. Ch. H. van Os: De ijlere gebieden, dr. D. H. Prins: Ontmoeting der levensovertuigingen, dr. C. J. Schuurman: Het gesprek in dienst der zelfbezinning, prof. K. Seshadri: Cultuur en waarheid, E. Smedes: Kritisch onderzoek naar de geschiedenis en de inhoud van de term humanisme, ir. Ch. J. J. Stamm'ler: Hebben en zijn.

Voorts werden verschillende verslagen opgenomen van cursussen van de Internationale School voor Wijsbegeerte. De directeur van deze school, dr. H. Groot, is tevens lid van de redactie van Mens en Kosmos. Een groot aantal boekbesprekingen geven een goed overzicht van de belangrijkste werken, welke de laatste tijd op levensbeschouwelijk, wijsgerig en psychologisch gebied zijn verschenen. Wij bevelen dit blad dan ook van harte aan. De abonnementsprijs bedraagt f 10,- per jaar; het is een uitgave van N. Kluwer te Deventer.

„Het Derde Rijk en de Joden”

„Waarom lees je dat boek „Het Derde Rijk en de Joden”, vroeg een jongere collega mij enkele weken geleden.

„Omdat ik niet kán en niet wíl vergeten,” antwoordde ik. Hoe kan ik, hoe kunnen wij vergeten, wij die bewust alle rotheid uit de jaren 1933 tot 1945 hebben beleefd, die familie en vrienden letterlijk slacht-offers zagen worden, die zelf werden opgejaagd en moesten onderduiken om ons verbitterde leven te redden? Wij, die verbijsterd waren omdat het mogelijk bleek, wéér de hele aarde in een oorlogshel te veranderen, die nimmer konden noch kunnen begripen waarom die bewuste moord op miljoenen weerlozen werd gepleegd. Wij, die deze vervloekte last moeten dragen tot onze dood.

Daarom lees ik „Het Derde Rijk en de Joden”, het documentaire boek van Leon Poliakow en Josef Wulf, dat in de bewerking van het echtpaar Wilek bij Scheltema en Holkema in Amsterdam is verschenen. Daarom wil ik ook weer lezen, dat ook vele NSB-ers de moord op (Nederlandse) Joden hebben gewild, hoeveel verklaringen van het tegendeel zij na de bevrijding hebben afgelegd. Want daar staat in het Nederlandse nationaal-socialistische blad „Storm” van 4 juni 1943 de reportage van een verslaggever, die is gaan kijken bij het vertrek van de laatste met een gele ster getekenden naar Polen, waar hun een onbeschrijflijke dood wachtte in gaskamer, experimentenkamp of in grote kuilen: zelf gedolven massagraven. Ik lees in dat verhaal die enkele, alles en allen onthullende zinnen: „Zoo zijn de joden dan verdwenen. Wij hebben afscheid genomen. Wij hebben gezien hoe zij in de treinen verdwenen. WIJ HEBBEN GEEN MEDELIJDEN MET HEN GEHAD. En geen, die hen daar gezien had, zou dat gehad hebben... Het afscheid is ons niet zwaar gevallen”.

Laat ik niet nog meer citeren uit dit harde, cerlijke boek, laat ik in dit kort bestek niet weer vertellen, hoe zij zijn gestorven, of liever: als pestratten zijn afgemaakt. Oude mannen en vrouwen, kinderen, zuigelingen dikwijls, en invaliden, zwakzinnigen. Maar ook de duizenden jonge mensen, die niets anders wilden dan een beetje klein-menselijk geluk.

„Ik was weer in Dachau”

Misschien zijn er lezers, die mij te wrang, te geladen vinden. Maar hoe kan ik mij anders uiten, als ik Nico Rost's brochure „Ik was weer in Dachau” heb gelezen, die met een inleiding van ds. J. J. Buskes jr. is uitgegeven door het Internationale Dachau-Comité (Spaarndammerdijk 677, pastorie, Amsterdam). Rost heeft zelf ervaren welke afschuwelijkheden werden gepleegd in het concentratiekamp Dachau. Hij heeft vorig jaar een soort „bedevaart” gemaakt naar het Beierse dorp, binnen welks grenzen het kamp was gevestigd. Niet in de eerste plaats om het plaatsje zelf te zien, wel om de terreinen en barakken weer te aanschouwen, waar hij en zijn medegevangenen zijn gemarteld en uitgehongerd. Hij heeft – tot zijn grote droefheid en verontwaardiging – moeten ervaren, dat de Duitsers met alle middelen trachten de schanddaden van hun landgenoten, van hen zelf, te doen vergeten. In het streekmuseum is

niets dat herinnert aan de gruweldaden, maar ook niets dat de weinige inwoners van Dachau herdenkt, die tijdens de laatste oorlogsdagen trachtten de totale vernietiging van het kamp en zijn inwoners te voorkomen en zelf toen slachtoffers werden van de SS. Een boek over het concentratiekamp Dachau – er zijn toch vele verschenen – vindt men niet in het plaatsje. Wel ziet Rost een begrafenis met alle mogelijke eer, die een tijdens zijn leven hoog geëerde dode toekomt. Die dode blijkt de schoonzoon van de tegenwoordige burgemeester te zijn. Hij was „Standartenführer bij de SS” en het ridderkruis dat hij van Hitler heeft gekregen, wordt achter zijn kist meegedragen, behoedzaam gevlijd op een fluwelen kussen. Ook zijn „Stahlhelm” met het hakenkruis er op. En de mannen, die de baar volgen, dragen trots hun decoraties van de nazi-Wehrmacht. Maar de Dachauers, die zich te weer stelden tegen de SS en hun moed met de dood bekochten, zijn vergeten...

En het concentratiekamp zelf? Het zou er moeten staan als een eeuwig memento aan alle laagheid, waartoe de mens onder bepaalde omstandigheden in staat blijkt, en een opwekking tot bezinning daarop, en als een belofte: „Dat nooit weer”. Maar het wordt voor een groot deel gebruikt als vluchtelingenoord, wat er van het oude kamp rest wordt bewust verwaarloosd. Alles, wat zou kunnen herinneren aan het bitterste leed, de dofste wanhoop, de uiterste vervuiling, de grofste machtswellust, het brutaalste geweld, maar ook aan de boven dit alles uitgestegen moed en de tegen alles in beleiden hoop, men heeft het weggewist, vernietigd. Niets herinnert er aan, dat in twaalf jaar tijd 235.000 mensen onder de on-menselijkste omstandigheden stierven in de nu als kruidenierswinkel, slagerij en school ingerichte barakken.

Dit is het meest beangstigende van alles: deze schaamteloze verdoezeling van de ontzettende misdaden, waaraan een groot deel van het Duitse volk medeschuldig is. Heeft niet Hein Herbers vorig jaar in „Mens en Wereld” duidelijk onthuld hoe fel, hoe onuitroeibaar nationaal-socialisme en anti-semitisme nog bloeien in Duitsland? Hoe moeilijk de betrekkelijk kleine groep van hen, die bewust zich daartegen verzet, het heeft?

Nu en... toen. Laat ons niet vergeten, dat zelfs tijdens de zwartste jaren van Hitler's bewind er in Duitsland „ariërs” waren, die Joden beschermden en hun een schuilplaats boden. Dat er Duitsers waren, die zelfs toen openlijk zich verzetten tegen vervolging en verdelging van medemensen, die toevallig „niet-ariërs” bloed in hun aderen hadden. Ook dit onthult „Het Derde Rijk en de Joden”. De oude priester Bernard Lichtenberg is, in zijn geestelijke verzet tegen de Neurenbergse wetten, een eenzame held gebleken. Hij stierf in Dachau, nadat hij eerst na valse toezeggingen uit de gevangenis was vrij gelaten. En de Zweedse diplomaat Raoul Wallenberg, die in Hongarije duizenden Joden uit de nazi-klauwen redde, was een held. Wat er van hem is geworden, nadat de Russen hem in januari 1945 „onder bescherming” hadden genomen, weet niemand. En als er niet overal in Europa mensen waren geweest, die desnoods zichzelf wilden offeren

om medemensen te beschermen, dan was Hitler's „oogst” nog veel groter geweest. Opmerkelijk is het te lezen, hoe in het fascistische Italië men van laag tot hoog zich tot het uiterste heeft verzet tegen de Jodenvervolging, welke de Duitsers hun oorlogsbondgenoten trachtten op te dringen.

„De vrijheid sterft niet...”

In dit artikel mag niet ontbreken de aankondiging van het boek „De vrijheid sterft niet...” (brieven van terdoodveroordeelden uit het Europees verzet), verschenen bij de uitgeverij „Pegasus”, met een voorwoord van Thomas Mann en een inleiding van prof. dr. F. J. J. Buytendijk. Een bijzonder ontroerend boek en – in zekere zin – een bemoedigend boek. Ontroerend door de vele smartelijke afscheidswaarden welke zij, die de gewelddadige dood zo nabij wisten, schreven aan hen die zij lief hadden. En een bemoedigend boek, omdat vrijwel nergens in deze brieven één woord van haat voorkomt tegen de overweldigers, die hun slachtoffers veelal zonder enige rechtspraak, zonder bijstand van verdediger, veroordeelden tot de dood. Lees slechts die ene zin in de brief van Jan Postma aan zijn vrouw; „Lieve Nel laat hem (zijn zoontje Paul) vooral niet opgroeien in blinde haat tegen het Duitse volk”. En lees al die andere getuigenissen van geloof in een betere wereld, een nieuwe mensheid, een nieuwe menselijkheid, in talloze andere brieven. Terecht schrijft Thomas Mann in het voorwoord, dat het verzet tegen het nationaal-socialisme niet ijdel kan zijn geweest. Zoals alle verzet tegen onderdrukking en verslaving niet ijdel kan zijn.

Maar... het moet een zich volkomen bewust verzet zijn, omdat het een tegenwicht moet vormen tegen een volkomen doelbewuste dictatuur. Tegen onderdrukking, die vooraf tot in finesses is doordacht, die past in een vernietigingsschema dat tijdens koudnuchtere gesprekken van machtswellustelingen is gepland. En waarvan de uitvoerders wéten, dat zij daarmee anderen het zwaarst denkbare leed aandoen. „Het Derde Rijk en de Joden” geeft van deze onbegrijpelijke levenshouding vele bewijzen. Zo zegt Göring op 12 november 1938 tijdens een vergadering in het ministerie van luchtvaart te Berlijn, waar hij en zijn bentgenoten vergaderen over hun plan tot uitplundering van de Joden: „Overigens moet het mij van het hart dat ik niet graag een Jood in Duitsland zou willen zijn.” En even later volgens het stenografisch verslag, dat bewaard is gebleven: „Wanneer het Duitse rijk binnen afzienbare tijd in een conflict met het buitenland verwickeld raakt, is onze eerste gedachte hier in Duitsland natuurlijk: eens en voor altijd met de Joden af te rekenen”. Nooit kan dus ten aanzien van deze lieden worden beweerd, dat zij – verdrinkend in de maalstroom die zij zelf schiepen – anderen in hun ondergang meesleurden.

Göring heeft woord gehouden. Trachten wij ons te houden aan de woorden van Jan Postma: „Laat hem vooral niet opgroeien in blinde haat tegen het Duitse volk”. Hoe moeilijk het velen van ons zal vallen.

J. V. S.

IN EN OM

het Humanistisch Verbond

MEDEDELINGEN VOOR DE LEDEN

No. 1

ZOMERPLANNEN

Misschien hebt u zich al wel verdiept in uw vakantieplannen, misschien ook niet; dat kan van allerlei omstandigheden afhangen en zeker ook van de „aard van het beestje”, als we het zo oneerbiedig mogen uitdrukken.

Maar mogen wij u aanbevelen de plannen uit de humanistische hoek, die gelukkig geen hoek is!, eens in uw overwegingen te betrekken?

In 1947 werd omstreeks deze tijd het eerste humanistische kamp aangekondigd: nu, tien jaar later, worden er tien kampen georganiseerd door of onder auspiciën van een speciale Commissie Buitenwerk van het Humanistisch Verbond en nemen jaarlijks honderden leden en niet-leden deel aan ons kampwerk.

Ter viering van ons „jubileum” leek het ons aantrekkelijk over elk type kamp eens een verslagje te publiceren van een ex-deelnemer of leider, waaruit iets van de sfeer en stijl te proeven zou moeten zijn, waarin dit werk geschiedt. U treft hieronder een aantal meer of minder zakelijke, geestige of poëtische stukjes aan, waarin niets is gewijzigd van redactiewege, om het persoonlijk karakter ervan niet verloren te doen gaan. Maar zover reeds vaststaand, werden hier en daar enige gegevens toegevoegd over het komende seizoen.

In februari wordt het volledige programma gepubliceerd.

De familiekampen van het H.V.

Heeft u ook wel eens met uw kinderen gekampeerd terwijl het dagen achtereen regende? Vreselijk! Nat, koud, kliederig en doodmoe vlucht je naar huis. Of met regenweer in een pension gezeten? Haast nog erger! Eindeloze dagen met zeurende, ruzie makende kinderen en 's avonds uit verveling en doodmoe maar vroeg onder de wol! En dan tegen de volgende zomer maar weer eindeloos wikken en wegen waar je nu weer eens zult gaan zitten verregenen.

Voor ons bestaan die problemen niet meer! Want wij weten dat er, zelfs in Holland, een manier is om de zomervakantie zo te besteden, dat je je van te voren geen enkele zorg over het weer hoeft te maken. En dat is, als je besluit één of meer weken door te brengen in de familiekampen op de Ark van het Humanistisch Verbond te Nunspeet.

Natuurlijk is het heerlijk als je daar mooi weer treft, want wat wordt er dan niet enorm genoten van de wandel- en fietstochten; de uitstapjes naar Elburg, Zuiderzeewerken of Hoge Veluwe; de speurtochten en het volleyballen, de nachtwandelingen en de vroege ochtendjachten op herten en zwijnen! En denkt u zich eens even in, wat een ongekend genot het vooral voor de moeders is dat ze dit alles zonder een enkele zorg mee kunnen maken, want ze weten dat in die tijd ook de kinderen zich kostelijk vermaken onder toegewijde leiding. Het is

haast niet te geloven en we kunnen het nooit genoeg waarderen, maar ieder jaar zijn er weer echtparen met een paar hulpen bereid hun vakantie te geven, om voor onze kinderen te zorgen opdat wij een ongestoorde vakantierust kunnen genieten. Geen zorgen dus over de kinderen! De kleintjes wandelen en graven en bouwen zandkastelen, de groteren maken kompaswandelingen, speurtochten, zoeken paddestoelen, bosbessen en stenen, bakken stokbrood, gaan naar de markt, enz. enz. Wij hebben alleen maar te genieten van hun enthousiaste verhalen als we van onze dag vol prettige belevenissen thuiskomen.

Stokbrood bakken

En treft u regenweer, dan zult u toch aan het eind van de week het woord *pech* niet willen horen; want in zo'n week blijkt pas goed het grote verschil

met een gewoon pension. Vanaf de eerste avond, de kennismakingsavond, vorm je één grote, gezellige familie, en wat wordt er zo'n week dan niet afgepraat en gelachen, gediscussieerd, geschaakt, gebiljart en gemusiceerd! Of je kruipt gezellig in een hoekje met een boek, want dat kan allemaal, omdat je kinderen weer de hele dag aangenaam en nuttig bezig gehouden worden: met plakken en knippen, met houtsnijden en stenen beschilderen, lampionnen maken voor de bonte avond, enz., enz.

En dan heb ik het nog niet eens gehad over alles wat u 's avonds opgediend krijgt, en daar bedoel ik niet de maaltijden mee, hoewel die op zichzelf al het logeren op de Ark de moeite waard maken. U moet wel een beetje tegen leven kunnen, want het is af en toe wel eens wat lawaaiig in de eetzaal met al die grote en kleine mensen bij elkaar. Maar daar zit maar één ding op: stort met royale hand in het BOUW-FONDS, dan komt er vast eens een aparte kindereetzaal!

Neen, met wat u 's avonds opgediend krijgt, bedoel ik: de lezingen en filmvoorstellingen, de discussieavonden, waar je stof genoeg opdoet om de rest van de week niet over uitgepraat te raken met je kampgenoten. En de gezellige kunstavonden, meest met een kleine k, natuurlijk, maar onder zo'n 30 à 40 gasten zijn er toch altijd wel een paar die wat goeds kunnen brengen: zang en voordracht, piano, fluit, klarinet en hobo. De prachtige dia's van de Ark en omgeving, verdienen zeker wel de grote K!

En tot slot de bonte kindermiddag en de bonte grote-mensen-avond! Een onvergetelijke middag voor de kinderen, met als slot de lampionoptocht door het bos met de zelfgemaakte lampionnen. En voor de ouderen een avond waaraan je maanden later nog niet terug kunt denken zonder weer in de lach te schieten.

En ook onder deze avonden behoeft u zich geen zorgen te maken of uw kinderen wel rustig slapen, want zelfs dan neemt de kinderleiding die zorgen nog van u over, en gaat geregeld alle kamers langs en waarschuwt u als er iets niet in orde is!

En meer vertel ik er u beslist niet van, want anders zie ik aankomen dat er voor de volgende zomer zoveel aanvragen komen dat er voor ons geen plaats meer is, en wat moeten we dan in dit natte landje?

Mevr. Bongers-Heroma

Er worden drie familiekampen gehouden in de Ark te Nunspeet van 20 juli tot 10 augustus. Deelnemers boven 10 jaar betalen f 46,- van 5 t/m 10 f 36,- en daaronder f 26,-. Aanmelden bij de Ark.

De Humanistische Jongerengemeenschap

Houffalize was een aardig rustig plaatsje aan de bovenloop van de Ourthe. Niet dat het er nu niet meer is, maar sinds de eerste week van augustus 1956 is het woord rustig uit de folders verdwenen. Dat was de week van het traditionele HJG-zomerkamp.

De ontvangst bleek goed georganiseerd. Men had de enige zomergast tot dan toe, „Regen” geheten, afgepoetst, en hij bleef weg, tot vrijdagmiddag althans. Dat het kampterrein in een moeras was veranderd, was waarschijnlijk aan zijn al te overhaast vertrek te danken. Maar ook een garage, en zelfs onze eigen bus kunnen goed als slaappleaats fungeren.

Als nieuw terrein was een bergweide gevonden. Een bergweide is eigenlijk meer berg dan wei. Al naar gelang de plaatsing van de tent rol je dan 's nachts of in de hoek, of eruit. Het prachtige vergezicht — ook bij maanlicht — is in zulke gevallen een voldoende troost.

Sfeer is een ondefinieerbaar begrip, men kan slechts zeggen: Een kamp zonder kampsfeer is geen kamp, en dit was wel een kamp. Er was zang en muziek, improvisatie, toneel en cabaret, en zij tellen als uiterlijke kenmerken wel mee, doch eigenlijk zeggen ze niets. Hier geldt het: „je had er bij geweest moeten zijn!”

De natuur heeft een machtige invloed op de mens. Zoveel bomen bij elkaar nodigen niet alleen tot tochten (als ech-

te „trappers” trokken we zelfs kilometers op de spoorbaan het binnenland in), maar ook tot het opzetten van meer bomen (onderwerp: „automatisering”). Vrijdags wilden de bomen ons wat terug doen en wovon hartelijk naar ons, met hun kruinen zelfs. Dat bleek later een wervelstorm te zijn geweest, en als die nu eens recht over het kamp was gegaan in plaats van... Maar ook zonder die „als” begon de grote tent verdacht vriendelijk terug te groeten en was het liefst hun in de kruinen gevlogen. De H.J.G. is echter een club van gewicht, en met dit volle gewicht hielden we de tent van zijn ontrouwe voornemen af.

Schade: een grote lekkere pot soep. (Alsof er buiten al niet genoeg nattigheid viel.)

Zondagmorgen was het pyjamaparafe. Kees, nog half slapende, werd er aan herinnerd, dat er weer een jaar voor hem was vergleden. Dit matineuze feest was tevens de finale, want hoewel de bus, die ons weer naar het kille Holland terug zou brengen, door pech veel te laat was, de dagen van het H.J.G.-zomerkamp waren geteld.

Wim Wiegman

In 1957 wordt het kamp natuurlijk wéér in Houffalize gehouden. Leeftijd: 18-30 jaar. Week: 3-10 augustus, prijs plm f 32,—.

De Studenten Vereniging op Humanistische grondslag

De S.V.H.G.-kampen zijn bedoeld voor middelbare en mulo schoolieren, niet omdat de S.V.H.G. een vooroordeel heeft tegen minder bevoorrechte jongeren, maar omdat de praktijk uitwijst, dat de studentenleiders doorgaans niet in staat zijn om tot een werkelijk contact met deze laatsten te komen.

Het zijn kleine kampen, maximaal twintig deelnemers. De kampleiding doet haar best zo onopvallend mogelijk alomtegenwoordig te zijn, om alles en iedereen ongemerkt in het rechte spoor, bezig en aan het eten te houden. Er wordt zo min mogelijk gecommun-

deerd: de leiding probeert de deelnemers ervan te doordringen, dat ze zelf de verantwoordelijkheid voor hun doen en laten moeten kunnen dragen. Waar nodig, grijpt de leiding natuurlijk wel in: ze is immers ook nog verantwoording aan de ouders schuldig. Blijkbaar bevat dit systeem ouders en deelnemers wel: klachten hebben we nog nooit ontvangen, wel enthousiaste brieven. Veel deelnemers gaan verscheidene jaren achtereen mee.

Wat we also doen in een week? Allereerst veel spelen; balspelen en speurtochten, waarbij terdege op de omgeving gelet moet worden. En dan de

Het kinderkamp van het H.V.

Wie nóóit in een kinderkamp geweest is
Met z'n vrijheid in een band,
Waar een kind, dat eerst bedeesd is,
Zich ontpopt als leuke kwant,
Waar de kleinen en de groten
Sámengaan bij menig spel
En — ondanks veel kleine ruzies —
Groeien tot een heerlijk stel,
Waar de leiding zich beijvert
De kindertijver te doorzien
En onopvallend óm te vormen
Opdat die de geméenschap dien'
Waar de kinderen uit de steden
Opengaan voor al wat leeft
En de meest brutale rakker
Tere zorg voor plantjes heeft,
Waar het Grote Avontuur lokt
Als de speurtocht wordt gemaakt
En waar iedereen aan tafel
Van óngekende eetlust blaakt,
Waar het stokbrood-bakken altijd
Een der hoogtepunten blijkt
En een ieder met glánsogen
In het vonkend kampvuur kijkt,
Wie nóóit in een kinderkamp geweest is
En dus geen Bonte Avond zag,
Die weet niet wat een kinderféést is
Waar ieder kind ook meedóen mag!

C. Polderman

Het kinderkamp is voor jongens en meisjes bedoeld van 7 t/m 12 jaar en wordt gehouden van 27 juli tot 3 augustus in kamphuis „De Korenbloem” te Elspeek. Prijs f 36,—. Aanmelden bij „De Ark” te Nunspeek.

Het Jeugdkamp van het Humanistisch Verbond

Over dit kamp kunnen we kort zijn, omdat het iets nieuws is. Voor de tot nu toe „vergeten groep” van 13 tot en met 15-jarigen wordt in dezelfde week als het kinderkamp en eveneens te Elspeek een tentenkamp georganiseerd.

Dit zal een kampje voor plm. twintig jongeren worden, onder leiding van een echtpaar staan en... goedkoop zijn! Méér gegevens volgende maand.

fietstochten, om wat van de omgeving te zien of om er bezienswaardigheden te bekijken. Aan het einde van de week kunnen ook degenen die nog nooit gekampeerd hebben, een tent opzetten en een primus aansteken. En niet te vergeten pannenkoeken bakken!

Ongemerkt wordt soms tijdens een wandeling of 's avonds in het kamp aan het gesprek een meer serieuze wending gegeven. De leiding poogt de onderwerpen, die ter sprake komen, van verschillende zijden te belichten om de deelnemers te leren kritischer te denken en niet alles klakkeloos te aanvaarden.

De kampen blijven echter in de eerste plaats vakantiecampen.

Mej. J. M. Hollaar

DENKT U AAN ONS NIEUWE ADRES?

—> OUDEGRACHT 152 - UTRECHT

Humanistische Jeugdbeweging

Al 5 jaar lang organiseert de H.J.B. ieder jaar één of meer zomerkampen. En bijna allemaal zijn ze geslaagd. Vooral het laatste jaar waren de kampen weer goed!

Hoe komt het, dat bijna altijd iedereen enthousiast uit deze kampen terug komt? Komt het door het mooie weer? Kom, kom, we weten wel beter. Komt het misschien door de mooie omgeving? Misschien. Maar ik geloof dat het meer komt door de speciale H.J.B.-sfeer, die in ieder goed kamp, aanwezig is.

Wat is dat precies, die H.J.B.-sfeer? Het is iets, dat moeilijk te definiëren is. Je proeft hem uit de grappige opmerkingen van een heel speciale humor. Je bespeurt hem in de boeiende vurige discussies. Je ziet hem in het enthousiasme, dat van elke wandeling een feest maakt. Maar je kunt hem bijna grijpen tijdens de maaltijden. Dit is geen definitie, ik weet het wel, maar ieder, die in een goed H.J.B.-kamp is geweest, weet wat ik bedoel.

Er wordt in een H.J.B.-kamp ontzettend veel gelachen en ontzettend veel geluierd. Maar zijn ze daarom waardevol, die H.J.B.-kampen? Welnee! Ten eerste is lachen erg gezond en luieren in de vakantie ook. Maar bovendien: we lachen en luieren niet alleen! We discussiëren en luisteren naar inleiders. We zwemmen en volleyballen. We maken wandelingen en fietstochten, en soms een dorpentocht, wat inhoudt, dat we in groepjes van een man of zes een enquête en opinieonderzoek houden. En we doen nog een heleboel meer, zodat we veel geleerd hebben als we thuis komen. Je kunt in een H.J.B.-kamp bijvoorbeeld kamperen leren. Als je keukencorvee hebt. Of als je van de materiaalcommissaris de touwtjes van je tent moet ontspannen. Of als je je bij het zwakke licht van een stormlantaarn uit moet kleden.

Wanneer nu zo'n kamp zijn einde nadert, en wanneer je 's avonds met zijn allen bij het kampvuur zit en niets anders hoort dan het knetteren van vlammen, het geruis van de bomen of van

Testamentaire Beschikking

Degenen die het Humanistisch Verbond willen gedenken bij testamentaire beschikking, verzoeken wij daartoe de volgende vorm te kiezen:

'Ik vermaak aan het Humanistisch Verbond te Utrecht : van
uit te keren binnen maanden na
mijn overlijden, vrij van alle kosten en
rechten'.

Filosofische diskussierubriek

Het wetenschappelijke wereldbeeld

Naar aanleiding van het artikel van de heer De Tempe heb ik in hoofdzaak weer twijfel te uiten en vragen te stellen. Ik trek de resultaten en het voortschrijden van de natuurwetenschappen niet in twijfel, mijn vragen gelden de grenzen van de wetenschap en van wetenschappelijke methode. Het komt mij voor, dat die grenzen voor humanisten tamelijk verschillend liggen.

Van prof. Minnaert heb ik enige voordrachten gehoord en er ook van genoten. Toch lieten mij enkele punten, speciaal bij de beantwoording van vragen, onbevredigd.

Het indrukwekkende van de kosmos is, volgens prof. M., dat overal dezelfde natuurwetten gelden; alles is er aan onderworpen.

Op een vraag, hoe het gesteld is met de kausaliteitswet, zei prof. M. (doelende op de onzekerheidsrelaties van Heisenberg), dat weliswaar in het binnenste van het atoom deze wet niet schijnt op te gaan, maar dat bij grotere eenheden deze wet geldt, en dat ten aanzien van het atoom *waarschijnlijk ook nog wel eens zal blijken, dat dit geen uitzondering vormt.*

Hier wordt dus een verwachting in een bepaalde richting uitgesproken, waarin, naar het mij voorkomt, een zekere voorkeur aan de dag treedt.

Met de beide alinea's midden in dr. De Tempe's artikel over het gezichtspunt der eenheid met de daarin opdoemende vraag, of bij de termen materialisme en spiritualisme niet sprake zou kunnen zijn van twee aspecten van dezelfde werkelijkheid, zou ik geheel kunnen instemmen.

Nu zijn mijn vragen maar: Geniet het eerste aspect niet allerwege de voorkeur? Ligt het niet voor de hand, dat een met betrekking tot het tweede aspect te ontwikkelen methode voor het zich absoluut stellende eerste aspect een onding, een blunder, een ontsporing moet zijn?

Dat de natuurwetenschappelijke methode geldt voor de anorganische wereld, is geen punt van meningsverschil. Maar het wil er bij mij al niet in, dat men het organische recht doet weder-
varen, dat men er vat op krijgt, dat men het werkelijk begrijpt door het met een methode te benaderen, die *begint*, beginnen *moet*, met de gegevens uit te zeven, het organische te elimineren.

Verdraagt het organische de toepassing van een dergelijke methode wel zodanig, dat dan ook in de menselijke geest het juiste begrip daarvan ontstaat? Is de methode irrelevant voor de aard van het object?

Goethe greep *daarom* welbewust naar een andere procedure; hij kon met zijn plastisch begrip van het organische werken als met een wetenschappelijke hypothese; hij kwam op *deze* wijze tot geldige resultaten – ook tot verkeerde uitkomsten – zoals alle wetenschap. Voor een dergelijk begrip moet de geest anders en intensiever werken dan voor het begrip van een anorganische natuurwet, maar is de methode daarom niet voor ontwikkeling vatbaar?

de branding, dan besef je wat de mensen, die dit niet kennen, missen.

Erik van Praag

Om niet te missen dus in 1957, jongeren van 15-22 jaar! Volgende maand nadere bijzonderheden.

Wat de nog niet opgeloste problemen betreft, deel ik met dr. De Tempe de hoopvolle verwachting, dat ons inzicht zal toenemen. Alleen heb ik de neiging in die verwachting wel eens een andere kant uit te zien.

Zijn de verwachtingen, de uitgangspunten, de formuleringen van de natuurwetenschap werkelijk altijd zo objectief en voorzichtig? Neemt men daarbij niet vaak reeds een houding aan?

Uitgaande van de door dr. De Tempe genoemde beide aspecten kan men verschillend formuleren, b.v. wat betreft het beginsel der traagheid:

a) Een lichaam kan niet uit zichzelf zijn bewegingstoestand veranderen.

b) Een lichaam, dat niet uit zichzelf zijn bewegingstoestand kan veranderen, noemen wij een anorganisch lichaam.

Of ten aanzien van het ontstaan van het leven:

a) In de materie zien wij op een gegeven moment het leven ontstaan.

b) De materie schijnt op een gegeven moment de geschiktheid te bezitten om te dienen tot een zintuiglijk waarneembare manifestatie van leven.

Neemt men de voor de anorganische natuur geldende formuleringen als maatstaf, dan komt mij dat niet objectief voor, maar tendentius.

Toevallig lees ik in het tijdschrift voor Maatschappelijk Werk van 20 juni j.l. in een artikel van dr. A. Poslavy, psychiater te Utrecht: „Misverstanden om de psychoanalyse”, o.a.: „...men kan geen onderzoek op menselijke uitingen richten, zonder tegelijk een (mensbeschouwelijke, wijsgerige) positie in te nemen.”

Nu vraag ik: Geldt iets dergelijks, mutatis mutandis ook niet ten aanzien van het organische? En waarom ook niet ten aanzien van het anorganische?

De mening is ook verkondigd, dat in de gevoelige zone van het intieme leven van het atoom het waarnemen ons in de steek laat, omdat datgene wat waargenomen wordt, door de waarneming zelf beïnvloed wordt. De instelling van de waarnemer heeft invloed op datgene, wat waargenomen wordt.

Aangaande de grenzen van de wetenschap in het algemeen lees ik in hetzelfde artikel van dr. P.: „...voor ons is wetenschappelijke wereldbeschouwing een principieel onaanvaardbaar begrip. Immers met wereldbeschouwing bedoelen wij een visie op de wereld als totaliteit, in het wetenschappelijk onderzoek daarentegen veronderstellen wij – volgens Jaspers – dat de wereld niet in zijn geheel kan worden gekend, doch slechts verschijnselen in de wereld. Daarentegen zijn wij ons ervan bewust geworden, dat de mens in zijn uitingen alleen maar vanuit een mensbeschouwing, waarin de totaliteit omvat wordt, te benaderen is.”

Denkt een humanist er ook zo over, dan heeft dit consequenties: Of het humanisme is wetenschappelijk, laat zijn achterwaartse verbanden geen moment los, kan echter ook geen wereldbeschouwing vormen, of het humanisme tracht tot een wereldbeschouwing te komen door de wetenschap telkens te boven te gaan zonder nochtans ermee in strijd te komen. Dit alles in aanmerking genomen, behoort het wel tot de grootheid van de mens, „dat hij schepper, drager en gebruiker van de wetenschap is”, maar het is niet iedere humanist genoeg.

Er is een aksentverschil (misschien polair?) tussen de mens, die zich ziet als de registrator van een wereldbeeld en de mens, die zich intern in de wereld ziet en zijn denken en doen als een pulseren van de wereld in zichzelf.

F. J. A. SCHÖNAU

De heer Brejaart deelt ons mede, dat hij van verdere publikaties afziet. Pr.

Ook „De Ark” heeft onderdak verleend aan een aantal Hongaarse meisjes. Padvinders, die daar op 1 december Sinterklaas vierden, hadden hen uitgenodigd dit Hollandse feest mee te maken.

Voor onze leden een belangrijke reductie!

Bij uitgever J. Muusses te Purmerend verschijnen regelmatig kleine boekjes van 48 pagina's („cahiers”) over verschillende facetten van leketoneel, creatief spel en al wat daarmee samenhangt.

De verkoopprijs van deze cahiers is f 1,90 per stuk, en f 6,- per reeks-van-vier.

Op deze prijzen genieten de leden van het Werkcentrum voor Leketoneel en Creatief Spel – onder welks auspiciën en redactie deze cahiers verschijnen – reductie.

Daar het Humanistisch Verbond zich bij het Werkcentrum voor Leketoneel en Creatief Spel heeft aangesloten, kunnen onze leden (lezers) ook van deze mogelijkheid tot reductie gebruik maken. Zij behoeven daartoe slechts onderstaande bon in te vullen en deze op te zenden aan J. Muusses, uitgever te Purmerend, en het bedrag waarvoor de cahiers besteld worden te storten op zijn postgiro 15062, of te betalen aan de boekhandel waarvan de tussenkomst wordt gewenst.

We laten hier een overzicht volgen van wat de eerste reeks omvat:

1. „De entourage van het leketoneel I” door Ben Albach en Weynand Grijzen: een historisch overzicht van de ontwikkeling der speelruimte, een beschrijving van de techniek der decorbouw en een handleiding voor het zelf maken van goedkope en op vele manieren te gebruiken decorvakken; rijk geïllustreerd; een vervolg verschijnt in de tweede reeks.
2. „Spoken en zeggen” door Ben Groeneveld: aantekeningen over geïmproviseerd spreken, over concentratie, zeggingskracht en interpretatie van een tekst; praktische aanwijzingen voor verbetering van ademhaling, toonvorming en artikulatie.
3. „Spelsuggestie in sneltreinvaart” door Lou Hoefnagels: een ruime verzameling opdrachten en mogelijkheden voor het creatief spel door om en nabij 16-jarigen, meisjes zowel als jongens; bovendien achtentwintig te dra-

matiseren gegevens en verhalen in telegramstijl.

4. „Vorming van volwassenen door creatief spel” door prof. dr. H. A. Hutte: een beschouwing over de sociaal-psychologische betekenis van het sociodrama als middel tot vorming van de persoonlijkheid en tot verbetering van sociale verhoudingen, met tal van wenken voor de praktische toepassing.

BON

Ondergetekende, lid van het Humanistisch Verbond verzoeft toezending van

- ex. cahier 1
- ex. cahier 2
- ex. cahier 3
- ex. cahier 4

tegen de gereduceerde prijs van f 1,50 per exemplaar; en

.... ex. van de gehele reeks-van-vier

tegen de gereduceerde prijs van f 5,-.

Naam:

Adres:

Woonplaats:

(Indien men de cahiers door tussenkomst van een boekhandel geleverd wenst, dan hier deze boekhandel opgeven:

Handtekening:

Deze bon opzenden aan uitgever J. Muusses te Purmerend en het verschuldigde bedrag storten op zijn postgiro 15062, of voldoen bij de boekhandel, waarvan de tussenkomst wordt gewenst.

Blokfluiters, opgelet!

Van de Vereniging voor Huismuziek, Rotterdam en de Kontaktraad voor Huismuziek, waarbij ook het H.V. is aangesloten, wordt erop gewezen, dat op het gebied van de vervaardiging van blokfluiten en de handel daarin nog altijd een onbevredigende toestand heerst. De bestaande goedkeuringen van deze fluiten zijn al enige jaren oud en voldoen niet meer, omdat oude merken zijn verdwenen en nieuwe op de markt zijn gekomen. Men heeft daarom een nieuwe regeling ontworpen, die voorziet in het aanbrengen van een wettig gedeponneerd kenteken op de door de Blokfluitkommissie van de Vereniging voor Huismuziek goedgekeurde instrumenten. Daarbij blijft de bestaande indeling in drie klassen bestaan.

Alle vroegere goedkeuringen zijn 31 december 1956 vervallen. Vanaf die datum zijn dus alleen fluiten goedgekeurd, welke voorzien zijn van het nieuwe kenteken. Wie dus van plan is zich een nieuwe blokfluit aan te schaffen, doet er goed aan eerst te bevoegder plaatsse inlichtingen in te winnen.

KORT VERSLAG

van de hoofdbestuursvergadering

op 24 november 1956 te Amsterdam

De voorlopige rekening van lasten en baten over 1956 en de begroting voor 1957 geven aanleiding tot nadere beschouwing van de financiële toestand van het Verbond, die nog steeds zorgelijk is, getuige het voor 1957 geraamde tekort. De leden zullen met grote nadruk moeten worden opgewekt tot toepassing op zo kort mogelijke termijn van de nieuwe contributieregeling. Veel zal afhangen van de krachtsinspanning der gemeenschappen, waarvan reeds hoopgevende resultaten zijn gebleken.

Het hoofdbestuur verenigt zich met de plannen tot oprichting van een stichting, die zich ten doel zal stellen financiële steun te verkrijgen voor de praktische activiteiten van het Verbond.

Een desbetreffende nota geeft aanleiding tot een levendige discussie over het werk van de door het H.B. ingestelde studiekommissies, dat zich door moeilijkheden van uiteenlopende aard niet steeds op bevredigende wijze ontwikkelt. Verschillende suggesties tot verbetering zullen nader worden bezien.

Het concept voor de Nieuwjaarsbrief 1957 wordt uitvoerig besproken.

W. COENDERS
org.-secretaris

Het

Information Bulletin

van de

International Humanist and Ethical Union

houdt U regelmatig op de hoogte van het nieuws van de bij bovengenoemde organisatie aangesloten humanistische verenigingen in Amerika, Engeland, België, Zuid-Afrika, India enz.

Verschijnt elke drie maanden in de Engelse taal

Abonnement: f 3.— per jaar

Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht
Tel. 10163 Giro: 304960

De ontwikkeling van de moderne natuurwetenschappen

Wereldbeeld en wereldbeschouwing

Iedere tijd heeft zijn eigen wereldbeeld en zijn eigen wereldbeschouwing. Het beeld werkt in op de beschouwing. Omgekeerd leidt een gegeven beschouwing tot het steeds duidelijker fixeren van een bepaald beeld. We zien dit duidelijk, als we in gedachte teruggaan tot het einde van de 16e en het begin van de 17e eeuw. De ontdekkingen van Columbus, Copernicus, Kepler en Galilei leidden tot een belangrijke verandering in het wereldbeeld. Omgekeerd ondervonden deze ontdekkingen een grote, zij het onberekenbare invloed van de algemene verandering in het geestelijk klimaat van die periode, die op rekening gesteld mag worden van mannen als Erasmus (humanisme), Luther (reformatie), Descartes (methode van de twijfel). Ontdekking van nieuwe mogelijkheden en door deze ontdekking teweeg gebrachte verandering in het geestelijk klimaat gaan hand in hand, want ook omgekeerd schept de verandering in klimaat de mogelijkheid tot het doen van nieuwe specifieke ontdekkingen.

Wij kunnen voor de genoemde periode een en ander duidelijk onderscheiden, omdat wij voldoende afstand hebben tot het gebeuren van die dagen. Heel wat bezwaarlijker is het, te trachten een dergelijk verband ook voor onze eigen tijd te leggen. Wij leven hier middenin en kunnen daardoor niet, of tenauwernood hoofdzaken van bijzaken onderscheiden. Ook kunnen we moeilijk beoordelen, wat van blijvende betekenis zal zijn, en wat door de grote nabijheid belangrijker lijkt dan het later zal blijken te zijn geweest.

Niettemin kan het goed zijn een poging te wagen rekenschap te geven van het hedendaags gebeuren, dat zich op alle gebieden voltrekt. Een steun biedt daarbij de omstandigheid, dat het levenstempo zoveel sneller geworden is dan het in de 16de en 17de eeuw was. Wij krijgen aanmerkelijk veel eerder dan toen „afstand” tot het gebeuren.

Dát het de moeite waard is enkele facetten van dit gebeuren onder de loep te nemen, volgt uit het feit, dat er de laatste vijftig jaar ongelooflijk grote en ingrijpende veranderingen hebben plaats gevonden. Binnen de tijd van één mensenleven zijn ontdekkingen gedaan, waarvan de draagwijdte nog niet te overzien valt, zowel op theoretisch als op praktisch gebied (gebieden trouwens die tegenwoordig moeilijk meer te scheiden zijn). Er hebben verschuivingen plaats in de waardeschaal die aangelegd wordt op moreel, kunstzinnig, religieus, economisch en maatschappelijk gebied, die alleen te vergelijken zijn met de omkeer die de overgang van de middeleeuwen tot de nieuwe tijd te zien gegeven heeft. Alleen is het tempo in onze dagen zo snel, dat, wat weleer in één of twee eeuwen geschiedde, thans in luttele jaren plaats grijpt.

Het ligt in de bedoeling van de artikelenreeks waarvan dit het eerste artikel is, enkele aspecten van deze verandering te belichten, voor zover zij betrekking heeft op de ontwikkeling van het moderne natuurwetenschappelijke denken. Hierbij zullen in de eerste plaats de exacte natuurwetenschappen onze aandacht vragen, maar vervolgens ook de biologie, de psychologie en de halfwetenschap der geneeskunde.

Ofschoon getracht zal worden bij deze bespreking zoveel doenlijk licht te werpen op de feitelijke kant van de ontwikkeling, lijkt het mij niet mogelijk dit te doen, zonder tevens enige aandacht te geven aan de verandering in het geestelijk klimaat van onze dagen. Er zal in het bijzonder gelet worden op die veranderingen waarvan wij op goede grond verwachten mogen, dat zij nauw samenhangen met de verandering in het algemeen wereldbeeld en niet beperkt blijven tot het speciale vakgebied – al valt zelfs dit niet steeds met zekerheid uit te maken. Voor Copernicus had het heliocentrische wereldstelsel uitsluitend astronomische waarde. Hij kon niet vermoeden, welke bres er door geschoten werd in de scholastische wereldvisie. Ditzelfde geldt voor de hedendaagse wetenschappelijke werkers. Mannen als Einstein, Planck, Bohr, e.a. zijn licht geneigd de eigen onderzoeken en ontdekkingen alleen te waarderen in verband met de onmiddellijke toepassing op hun eigen vakterrein. Zij missen veelal het vermogen de samenhang te zien, die bestaat tussen hun specialistische onderzoeken en hetgeen er buiten het engomgrensde vakgebied geschiedt.

De moderne fysica

Wenden wij ons allereerst tot de ontwikkeling der moderne fysica. Kenmerkend voor haar zijn de ontdekkingen van de laatste 50 jaar. Wij kunnen die systematiseren onder de hoofden: relativiteitstheorie, quantentheorie, golfmechanica, atoomsplitsing.

De relativiteitstheorie bracht nieuwe inzichten betreffende de verhouding tussen tijd- en ruimtemeting. Zij eiste herziening van het fysisch tijdsbegrip en wees uit, dat met name het begrip „gelijktijdigheid” niet zo eenvoudig en vanzelfsprekend was, als men voorheen gemeend had. In het voorbijgaan schiep zij tevens een essentieel nieuwe theorie van de gravitatie. Hierdoor werd de tamelijk „occulte” zwaartekracht teruggebracht tot een – overigens even onbegrijpelijk! – „kromming” van het tijd-ruimte continuum, die ontstaat bij aanwezigheid van materie. Zij heeft geleid tot de verklaring van verschillende voordien onopgehelderde astronomische en fysische verschijnselen en voorspelde de mogelijkheid van de omzetting van materie in energie.

De quantentheorie dwong tot het opnieuw doordenken van het probleem van de voorspelbaarheid van het natuurgebeuren. Zij leidde tot de befaamde „onzekerheidsrelaties” van Heisenberg, die uitspreken dat elementaire processen essentieel onvoorspelbaar zijn, omdat in het resultaat van de berekening van tijd, plaats, snelheid, impuls enz. onvermijdelijk een onberekenbare factor optreedt, waardoor de uitkomsten slechts tussen bepaalde grenzen nauwkeurig gevonden worden. In haar vergelijkingen trad voor het eerst de mysterieuze grootheid h op, het zogenaamde „elementaire werkingsquantum van Planck”, dat, zoals steeds duidelijker blijkt, van universele betekenis is bij alle fysische processen.

De golfmechanica constateert vervolgens, dat eenzelfde, niet nader te omschrijven fysische

realiteit – het licht – zich aan ons kan voordoen onder twee elkaar principieel uitsluitende verschijningsvormen, namelijk als „golf” en als „deeltje”. Deze omstandigheid heeft aanleiding gegeven tot volkomen nieuwe inzichten omtrent het gedrag van het licht, maar ook van de materie (een technische toepassing vinden we in de elektronen-microscop). Niels Bohr heeft de staat van zaken samengevat in zijn „complementariteitsbeginsel”, dat wel eens van veel universeler betekenis kon blijken dan de *fysicus* Bohr geneigd is toe te geven. Het spreekt uit, dat twee elkaar uitsluitende verschijningsvormen van eenzelfde werkelijkheid elkaar zodanig aanvullen („complementair” zijn) dat geen van beide los van de andere kan bestaan, ofschoon nimmer beide tegelijkertijd actueel gerealiseerd kunnen zijn.

Wat tenslotte de *atoomsplitsing* betreft – deze wat populaire zegswijze wil aanduiden, dat het gelukt is door veranderingen in de kern der atomen aan te brengen, het ideaal der oude alchemisten te realiseren, nl. de ene atoomsoort om te zetten in een andere. Hierbij voegde zich de ontdekking van de haast onuitputtelijke energiebronnen die in het binnenste der atomen aangeboord kunnen worden. Hierdoor kunnen onder bepaalde omstandigheden grote hoeveelheden energie doelmatig – zij het ook niet steeds nuttig (A- en H-bommen!) – bevrijd worden. Deze onderzoeken over de atomaire structuur en de daarbij behorende omzettingen, brachten aan de ene kant grote vooruitgang in onze kennis der materie. Anderzijds beloven zij een zodanig ingrijpende verandering in de gehele energieproductie, dat men – ofschoon men reeds thans spreekt van het „atomaire tijdperk” dat aangebroken is – nog op geen stukken na kan voorspellen hoe groot de draagwijdte zal zijn van deze nieuwe mogelijkheden voor de gehele menselijke samenleving. Het is geen grootspraakige overdrijving, wanneer men de atoomsplitsing en wat daarmede annex is, vergelijkt met de uitvinding van het stoomwerktuig.

Natuurlijk zijn met het gezegde de verschillende nieuwe ontdekkingen die de recente ontwikkeling der fysica ons te zien gegeven heeft, nog bij lange na niet alle opgesomd. Ik noem in dit verband alleen nog de kunstmatige radioactiviteit, de ontdekking der isotopen, de ontelbare toepassingen van de zogenaamde „elektronica” (waarbij wij echter reeds vrijwel geheel op het gebied van de techniek komen) en nog zoveel meer.

Het is evenwel niet nodig dit alles te bespreken, noch om dieper in te gaan op wat dan wel genoemd werd, om duidelijk te maken, dat in de laatste vijftig jaar de ontwikkeling van de fysica stormachtig snel in zijn werk gegaan is. Onnodig ook er tevens op te wijzen, dat door een en ander het wereldbeeld tot in de kern geraakt wordt.

Welke consequenties dit alles reeds heeft en in de toekomst nog hebben zal voor de wereldbeschouwing, zal later onze aandacht vragen, evenals de kwestie in hoever een veranderende wereldbeschouwing het beschreven ontwikkelingsproces beïnvloedt en stimuleert. Eerst dienen wij nog andere gebieden in ogenschouw te nemen.

DR. H. GROOT

EEN NACHTELIJK GESPREK

Ik herinner het me nog als de dag van gisteren. Omdat het me pijnlijk getroffen heeft. En wat een mens pijnlijk treft, blijft hem meestal lang bij. Het was kort na de bevrijding. Elf jaar zijn al weer verstreken sindsdien. Wij - mijn vrouw en ik - waren bij vrienden gelogeerd, buitenkerkelijken als wij. Op de zaterdagavond kwam er nog meer bezoek: een dominee met z'n vrouw, vrienden van onze vrienden. Al heel gauw waren wij mannen in een geanimeerd gesprek gewikkeld. Het ging over het thema, dat in die dagen - zo vlak na de bevrijding - veelvuldig onderwerp van gesprek was: over de mogelijkheid en wenselijkheid van een nieuwe politieke constellatie in ons land. En het trof mij, dat de dominee en mijn buitenkerkelijke vriend en ik het zozeer met elkaar eens waren: Het zou niet meer moeten worden als voor de oorlog, toen „links” vrijwel samenviel met „buitenkerkelijk” en „rechts” bijna synoniem was met „godsdienstig”. De godsdienstigen vond je aan de conservatieve, de buitenkerkelijken aan de vooruitstrevende kant. Nee, vonden we gezamenlijk, dat zou na de oorlog anders moeten worden. Godsdienstigen en niet-godsdienstigen zouden voortaan samen moeten gaan werken aan de verbetering van de maatschappij. Zoals wij die dan zagen, natuurlijk. Er zou een nieuwe politieke constellatie moeten komen, dwars door de geloofs- en levensovertuigingen heen. U weet het: uit dit gesprek - ja, niet uit het gesprek van ons drieën, maar uit de vele gesprekken die hierover in die tijd zijn gevoerd - is de Partij van de Arbeid geboren, de „doorbraak”, waarover ook nu nog altijd veel wordt gepraat.

Maar daarover wou ik het nu niet verder hebben. Ik wou nog eens duidelijk maken hoe 'n verrassende en verwarmende ervaring het voor mij was een christen - en nog wel een predikant - te ontmoeten, die over deze dingen net zo dacht als mijn buitenkerkelijke vriend en ik.

We wisten wel dat er ook voor de oorlog „linkse” dominees waren geweest, maar deze dominee gaf nu toch wel de indruk, dat er in zijn kring velen waren die dachten zoals hij en wij. Het was een prettig gesprek. 't Is altijd prettig als je het met elkaar eens bent. We waren het zelfs zozeer met elkaar eens, dat ik - ik weet het nog goed -, dat ik een mopje kon tappen, dat precies op de situatie sloeg.

Onze gastvrouw had het namelijk bestaan om bij de Canadezen, die rondom het stadje gelegerd waren, wat suiker en thee te bemachtigen.

ONTMOETINGEN OVER HUMANISME (I)

En voor het eerst op die avond dronken we eindelijk eens geen akelig theesurrogaat met zoetstof, maar echte thee met suiker. En toen we zo genoeglijk met ons lepelje in ons kopje zaten te roeren, om de suiker tot oplossing te brengen, toen kon ik zeggen: „Nou dominee, we zijn het roerend met elkaar eens.”

Maar toen het later op de avond werd, en eigenlijk nacht, toen verging het ons, zoals het vaak mensen vergaat als ze doorpraten tot diep in de nacht. De gesprekken raakten af van de dingen die meer aan de oppervlakte van het leven liggen. Ze gingen dieper en dieper, tot aan de diepste levensvragen toe: Wat is het, dat ons drijft, niet alleen bij onze politieke activiteit, maar bij al ons doen en laten? Wat is het dat ons in het leven staande houdt? Waar halen we de kracht vandaan om de taken te vervullen die we ons hebben gesteld? En zulke vragen meer.

En toen bleek dat de dominee en wij het niet meer zo met elkaar eens waren. Want toen zei de dominee...

Maar nee, laat ik u eerst wat van de vrouwen vertellen. Die hadden zich tot nu toe afzijdig gehouden. Zo met de onuitgesproken mening van: „Die mannen hebben het natuurlijk weer over de politiek.” Zij hadden het druk gehad met mekaar over het probleem hoe je met de weinige distributiebunnetjes moest rondkomen en hoe je van oude lappen en ander oud spul toch nog wat voor de kinderen kon maken. Ook levensvragen dus.

Maar nu schoven de vrouwen toch bij. Of dat kwam doordat de genoeglijke eenstemmigheid der mannen was doorbroken, of doordat nu de eigenlijke levensvragen aan de orde kwamen, dat weet ik niet. Maar ze schoven bij en namen geïnteresseerd aan ons gesprek deel.

Toen zei de dominee - en eerlijke bezorgdheid was op zijn gelaat te lezen -: „Tja, mijne vrienden, ik vind het nu wel heel prettig, dat jullie buitenkerkelijken voortaan met ons christenen wilt gaan samenwerken aan de verbetering van de wereld, maar...”

„Ho, ho, dominee,” kon ik toen niet nalaten hem te onderbreken. „Nou draait u de zaken om. Als alles gaat zoals wij het wensen, dan gaan voortaan de christenen met ons buitenkerkelijken samenwerken aan de verbetering van de sociale verhoudingen, want de buitenkerkelijken zijn in de strijd voor een betere samenleving al sinds lang voorgegaan.”

Dat gaf hij grif toe, maar hij wou toch graag terug komen op zijn „maar”.

„Maar,” zo zei hij, „als we dan gaan samenwerken, dan maak ik mij over één ding toch ernstig bezorgd. Als die strijd nu eens moeilijk gaat worden en offers gaat vragen, dan vrees ik, dat jullie buitenkerkelijken 'er het bijltje wel spoedig bij zult neerleggen. Want waar zullen jullie de kracht vandaan halen om vol te houden in moeilijke ogenblikken? Dan vinden wij christenen onze steun in het gebed en vrouwen op Gods hulp. En dan hebben jullie niets om op terug te grijpen. Dan staan jullie met lege handen.”

O, 't was goed bedoeld van de dominee en ik voel nog na dat hij eerlijk bezorgd was om ons zieleheil. Maar de uitspraak heeft mij toch zeer gedaan. Ik was er diep van overtuigd, dat

De wereld is nog steeds geen werkelijke gemeenschap...

Het was in Zwolle, om precies te zijn, maar het had ook kunnen gebeuren in Schagen of Zierikzee. De film „Carmen Jones” had de bioscoopzaal vol laten lopen, want de affiches hadden niet verzuimd, de verleidelijke lichaamsvormen van Carmen volledig uit te buiten. Er zaten dus veel mannen in de zaal, de meesten onder de twintig, maar dat is een andere zaak.

De film „Carmen Jones” is een negerfilm; de rollen werden dus zonder uitzondering door negers gespeeld in deze Amerikaanse versie van Bizets opera, alles temidden van een wereld in technicolor. De zaal was rumoerig. Achter mij zaten een paar negermeisjes. Op het doek zong men en er werd hartstochtelijk bemind. Er kwam ook een sergeant in de film voor. „Brr, wat een zwarte,” zei een dame naast me, maar dat was nog maar het voorspel. Bovendien was de sergeant voorbestemd om door de Amerikaanse Don José buiten westen te worden geslagen; hij mocht dus wel een paar graadjes donkerder zijn.

Toen de door haar minnaar verlaten Micaela - de Amerikaanse naam is me ontschoten - haar wanhopige aria zong, begonnen enige jongelui vóór me energiek met de voeten te schuifelen. „Laat dat kreng d'r apesmoel houden,” adviseerde iemand luid. De rijen in de omtrek antwoordden met gehinnik. De negermeisjes zaten achter me. Ondertussen naderde

de film zijn dramatische apoteose; het doek toonde een verbijsterde Don José, op het punt zijn wanhoopsdaad te verrichten. „Bah, wat een engerd, die nikker,” zei de dame naast me. Ze had blijkbaar weinig fantasie.

Dit gebeurde dus allemaal in die brave, door en door fatsoenlijke Hollandse plaats, waar zendingsbusjes geld inzamelen voor het arme zwarte kind en waar ieder het woord „rassehaat” met een boze zwaai van zich afschuift. Er is geen Ku Klux Klan en geen tierende, lynchende menigte, er zijn geen demonstraties voor het paleis van Justitie (Justitie!). Alleen maar een paar opmerkingen in een bioscoopzaal en wat hysterisch gegichel. Alleen maar...?

De kranten maken er geen geheim van. Iedere morgen bij zijn kadetje en het kopje koffie leest de Nederlandse burger wel iets over anti-negerrelletjes, een heerlijk eufemisme overigens. „Sjonge Mien, het is toch wat,” zegt hij met volle mond, als de koppen hem vertellen, dat het leger met tanks en machinegeweren de orde moet herstellen, dat de noodtoestand ergens in Tennessee is afgekondigd en dat de Ku Klux Klan een scheldkanonnade houdt voor een zes meter hoog brandend kruis.

Soms zijn de koppen er over groot en vet, maar van tijd tot tijd dwarrelen ook kleinere berichtjes rond. Berichtjes over busdiensten in Florida, die gestaakt worden, omdat de negers een massale boycot op touw zetten (het aantal

passagiers verminderde toen met 60 procent) of over een negervrouw, die uit een „blanke” couplet wordt verwijderd. En dan is er nog altijd het meisje Atherine Lucy, dat toch maar niet de universiteit in Alabama binnenkomt. „Erg hè?” zegt Cobi, de typiste, maar een dag later vertelt ze over een kennis, die verloofd is met een neger. „Joh, zo'n engerd, hardstikke zwart. Wat ze dáár nou aan vindt...”

En daar is het gif. Niet dodelijk, maar het maakt wel ziek. Het vreet voort als een kankergezweel, het infecteert kinderen, die in hun wereldje plaats hebben voor blank en zwart, kan het hun schelen! Het is verwant met de bordjes tijdens de bezetting: „Voor Joden verboden” en met het Spaanse Falangisme.

Er wordt veel geschreven over de toestand in de Verenigde Staten, over de diskriminatie in Zuid-Afrika. Niet voor niets ook noemde Gunnar Myrdal zijn ontzagwekkend werk over het negervraagstuk „An American Dilemma”. Minder wordt er echter geschreven over de „anderen”, zij die toekijken, duidelijker: over ons. Want waar is de inhoud van ieder idealisme over vrijheid en vrede, wanneer we in ons hoofd de schotjes timmeren, terwijl we de vergaderzalen vol hangen met schone en verheven leuzen.

Het idee van die enquête is niet gek, de enquête, die volkomen anoniem zou moeten

de dominee ongelijk had, als hij ons het hoge goed van zedelijke moed en de kracht om staande te blijven in moeilijke ogenblikken ontzegde. Waren niet verscheidene van mijn beste vrienden, buitenkerkelijken, in het verzet gebleven? In concentratiekampen en voor het vuurpeloton? Was het bij hen dan geen zedelijke moed geweest? Was het bij hen dan geen kracht, die hen dreef in de illegaliteit?

We hebben ernstig geprobeerd de dominee zijn ongelijk duidelijk te maken. Maar ik bekken graag dat ik de woorden daartoe niet goed vond. Ik werd ook zo ineens voor deze levensvragen gesteld. En er was toen nog geen Humanistisch Verbond dat mij tot bezinning op deze vragen had gebracht. 't Is ons ook niet gelukt de dominee te overtuigen. Hij bleef volhouden dat de ware moed en kracht ons zouden ontbreken, als het er op aan kwam. Aan 't eind klonk er zelfs meewarigheid door in zijn toon.

Ik behoef u niet te vertellen dat wij die nacht in aanmerkelijk geringere eenstemmigheid uiteen zijn gegaan, dan er heerste bij ons eerste kopje thee.

Maar de vraag heeft mij niet losgelaten. Had de dominee soms toch gelijk. Ontbreekt ons de kracht meer dan de christen als het er op aan komt? Gaat het eigenlijke van het leven ons voorbij? Alles in mij verzette zich ertegen. Maar ik had het zo slecht onder woorden gebracht.

Nu heb ik er een klaarder antwoord op. En dat antwoord zou ik hier misschien moeten geven. Maar zoveel plaatsruimte staat de redactie mij niet toe. En waarom zou u 't ook zelf niet zoeken, bijvoorbeeld met elkaar op een gespreksavond van 't Verbond?

En als u er dan over praat met elkaar, wil dan één ding bedenken: Ik heb de zaak niet omgedraaid! Ik betwist de dominee niet de kracht van zijn geloof... voor hem. Die heb ik gevoeld in de meeste van zijn woorden. Alleen: wat hij in zijn geloof vindt, vind ik in mijn levensovertuiging.

En dan nog: Ik heb ook andere christenen ontmoet, die met groter schroom staan in de ontmoeting met de ander dan onze dominee in zijn geloofsijver deed.

C. H. SCHONK

zijn en waarin vragen moesten voorkomen als „Zoudt u met een neger of negerin willen trouwen?” en „Zoudt u er bezwaar tegen hebben als uw zoon of dochtertje een donkere huid of kroeshaar had?” Och, de antwoorden, die uit de bus zouden komen, konden wellicht toch niet de hele waarheid vertellen. Want er zijn – gelukkig – nog mensen, die zich wat schamen over hun eigen gedachten. En men wil nu eenmaal een goed figuur maken, al is het alleen maar tegenover zichzelf. Maar tóch, een soort Kinsey-rapport en dan over negers. Het is een idee.

Een woekering is moeilijk te stuiten; het verstart, het wordt een deel van het karakter. Maar de kinderen vormen het onbeschreven blad en het hangt van de ouderen af, wat daarop geschreven wordt. Ik heb lezen geleerd in de boekjes „Blond en Bruin”, waar nog gesproken werd over „lastige inlanders”. Misschien is dat voorbij nu, misschien kunnen er ook leesboekjes verschijnen over zwart en geel, gewone kinderen, die ook huilen en dreinen en blij zijn met een stukje speelgoed.

De wereld wordt steeds kleiner, het is geen nieuwe konstatering. Maar de wereld als een werkelijke gemeenschap, die de huidskleur akseptiert als iets bijkomstigs, dat lijkt een ideaal van een welfremd dichter. Wie zal zeggen, of het ooit verwezenlijkt zal worden. We kunnen er in ieder geval aan meewerken.

N. SCHELVIS

Verspreiding van de Europese cultuur in Nederlands Nieuw-Guinea

De heer Nederkoorn maakt zich bezorgd over het optreden van missie en zending in Nederlands Nieuw-Guinea. (Zie zijn bijdrage „Kabinetsformatie en Nieuw-Guinea” in „Mens en Wereld” van 18 augustus j.l.). Die bezorgdheid wordt hem ingegeven omdat hij veronderstelt dat het de bedoeling van de katholieken is te eisen dat hun kerkgenootschap bij het besturen der Papoea-stammen zal worden ingeschakeld. Deze inschakeling zou aantrekkelijk zijn, want zij zou de kerkgenootschappen macht over de primitieve stammen verlenen, waardoor het bekeringswerk vlotter kan verlopen. Uiteraard zou aan een dergelijke eis niet mogen worden toegegeven, want het tijdperk der teocratie is definitief voorbij. (In Tibet hebben de Chinezen de bijl aan de wortel van de teocratische staat gelegd en de enige nog teocratische bestuursstaat in Europa, Vaticaan-Stad, heeft nagenoeg geen onderdanen.)

De heer Nederkoorn heeft echter minder de verdediging van de leken-staat tegen inbreuken van de zijde der geestelijkheid op het oog. Hij komt op voor de vrijheid van de Papoea „om onder eigen stamhoofden naar inlandse zede te leven.” Hij blijkt dus het optreden van missionarissen en zendelingen alleen te dulden indien dezen met zuiver geestelijke middelen hun propaganda voor de kristelijke godsdienst voeren, zodat de Papoea in volle vrijheid kan beslissen of hij van godsdienst zal veranderen. Wie de vrijheid lief heeft kan de stelling slechts onderschrijven.

Men kan zich echter de vraag stellen of de activiteit van zending en missie op zich zelf genomen – dus óók indien de missionarissen niet werken met behulp van de „sterke arm” en overigens ook niet gebruik maken van de door de heer Nederkoorn gesignaleerde methoden – gewenst is.

Bij het zoeken naar een antwoord op die vraag dient men zich in de eerste plaats te realiseren, dat de Papoea niet in een gelukkige natuurstaat leeft. In niet-gepacificeerde gebieden van Nieuw-Guinea behoren koppensnellen, kanibalisme, vrouwenroof, kindermoord en vele ziekten tot het dagelijks menu. (Het aantal gesnelde koppen werd in Zuid Nieuw-Guinea nog in 1951 op 1000 per jaar geschat!). Door lezing van een boek als dat van J. van Eechout „Vergeten aarde. Nieuw-Guinea” krijgt men dan ook geen opwekkend beeld van het leven der primitieven in het oerwoud. Het is dan ook te begrijpen, dat vele Papoea's, zodra zij met de Westerse cultuur in aanraking zijn gekomen, geneigd zijn om zich meerdere elementen daarvan toe te eigenen. Het is trouwens een algemeen ervaringsfeit, dat primitieve culturen zich niet of slechts met veel moeite kunnen handhaven wanneer de dragers daarvan met een meer ontwikkelde beschaving in aanraking komen.

Ik beschouw dus de aanpassing van de Papoease culturen aan de Europese niet alleen als gewenst maar ook als onvermijdelijk. Laat men de kulturele aanpassing aan de Papoea's zelf over dan ontstaan grote gevaren voor fysieke en morele degeneratie. Als vormen van degeneratie somt van Eechout (l.c. pag. 219) op: lanterfantende inboorlingen in door Europeanen gestichte steden, kriminaliteit, misbruik van sterke drank, seksuele excessen, toeneming van geslachtsziekten, abortus. Om de degeneratie te voorkomen dient aan het aanpassingsproces leiding te worden gegeven. Dat wil zeggen: enerzijds het bestrijden van inheemse zeden die schadelijk zijn voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid en het conserveren van die zeden die ook in een nieuwe samenleving waar-

devol zijn; anderzijds het propageren van die elementen onzer beschaving die de primitieven op een hoger peil brengen en het nemen van maatregelen tegen het binnendringen van die elementen der Westerse cultuur waarop wij niet trots kunnen zijn.

De leiding van dit aanpassingsproces dient uiteraard in Europese handen te liggen. Deze leiding kan uitgaan van de bestuursambtenaren. Zij ligt in feite dikwijls meer in de handen van de missionarissen en zendelingen. Deze personen zijn in wezen propagandisten voor de Europese cultuur, want zij propageren niet alleen de kristelijke godsdienst maar verspreiden ook vele andere elementen der Westerse beschaving. Bijvoorbeeld: zij brengen de inboorlingen begrip van de hygiëne bij, zij doen dezen gewennen aan een leven van regelmaat, zij leren de kinderen schrijven, lezen en rekenen, enz. Indien men niet het principiële standpunt inneemt dat de Papoea's met behoud van hun eigen cultuur in een natuurreserveaten dienen te worden opgesloten kan men dus zonder bezwaar erkennen dat de zendelingen in Nieuw-Guinea een nuttig werk verrichten. Dat het europeaniseringsproces voor de inboorlingen óók ongewenste gevolgen kan hebben doet in principe aan de nuttigheid van dit proces niets af. In de praktijk zal men echter maatregelen dienen te nemen om de ongewenste gevolgen te voorkomen.

Van humanistisch standpunt zou men een principieel bezwaar tegen de kerstening der Papoea's kunnen maken. Dus: men verwerpt de stelling dat de Papoea's in hun „natuurstaat” dienen te blijven en men erkent daarmee dat het gewenst is dat zij deelgenoot van de Europese beschaving dienen te worden gemaakt, echter met uitzondering van het religieuze element (de kristelijke godsdienst) daarvan. Als grond voor een dergelijk bezwaar kan gelden dat de humanist de kristelijke godsdienst waardeert als een belangrijke faktor in de ontwikkelingsgeschiedenis van de Europese mensheid, maar deze godsdienst tevens beschouwt als een kulturelement dat zijn bloeitijdperk achter zich heeft. De humanist kan zich een toekomstige samenleving voorstellen waarin geen plaats meer is voor georganiseerde godsdiensten (= kerkgenootschappen) en waarin overigens de religieuze activiteit een zeer persoonlijke en geringe rol zal spelen.

Hij kan dan ook van mening zijn dat het 't meest rationele is om de Papoea terstond vanuit het stenen tijdperk – dus met het overslaan van het kristelijke tijdvak – naar een ongodsdienstige, op humanistische levens- en wereldbeschouwing gebaseerde, samenleving te leiden. In zodanige gedachtengang zou het optreden van zendelingen, die zich immers specifiek de verkondiging van de kristelijke boodschap ten doel stellen, niet passen, ja zelfs ongewenst zijn.

Deze gedachtengang van de humanist laat zich echter niet met succes in de daad omzetten. In de eerste plaats bestaat er geen humanistische samenleving waar de Papoea een welkom toegeroepen kan worden. Ook al zou die bestaan dan is het toch uitgesloten dat de Papoea van heden begrip van onze opvattingen is bij te brengen. Immers, de denkwereld der Papoea's met haar animisme en magie wordt door een voorlopig onoverbrugbare kloof van de onze gescheiden. Het zal reeds de grootste moeite kosten hun een begrip van het mono-

(Zie vervolg pag. 14)

IK denk er ZO over

Natuurwetenschap en Filosofie

Hier volgt dan de precisering van mijn in het vorig nummer alleen nog maar gesignaleerde bezwaren:

1. Prof. Minnaert schrijft: „De fysische en chemische mechanismen, die onze daden bepalen, kunnen we dikwijls eenvoudiger uitdrukken door het psychologisch verband te beschrijven van de gevoelens, die met deze stoffelijke processen gepaard gaan.” Wat is hier de betekenis van „daden”, en hoe zit het eigenlijk met het „gepaard gaan” (of elders „vergezellen”)? Ik schrijf, dat wil enerzijds zeggen: dank zij de spierbewegingen van mijn hand verschijnen er reeksen lettertjes op het papier, en deze spierbewegingen worden bepaald door zenuw- en hersenprocessen, die wel van fysische en chemische aard zullen zijn. Maar blijft er nu ook nog ruimte voor invloed van mijn begrip voor het geschrevene, voor mijn wil om juist dit en niet iets anders te schrijven? Ik ben bang van niet. Het lijkt er veel op, dat de gevoelens, die „onze levensverrichtingen vergezellen”, of „met deze stoffelijke processen gepaard gaan” toch eigenlijk zelf niets „bepalen”, maar niet meer zijn dan invloedloze begeleidingsverschijnselen. Zijn ze daarentegen wél meer, dan is de uitdrukking „die onze daden bepalen” niet bijzonder gelukkig.

Hoe dit eeuwenoude probleem tot een bevredigende oplossing kan worden gebracht, wil ik hier buiten beschouwing laten¹⁾, in dit verband gaat het er alleen maar om vast te stellen, dat dit helemaal niet meer een natuurwetenschappelijk probleem is. Toen prof. Minnaert zijn materialistisch antwoord gaf, bewoog hij zich niet langer op het terrein van zijn natuurwetenschappelijke deskundigheid, hij maakte een uitstapje — om niet te zeggen een slipper-tje — op het filosofisch terrein van de metafysica.

2. Dr. De Wilde wil onze normen laten ontspringen uit een derde modus van werkelijkheid. Prof. Minnaert moet daar niets van hebben. Wel, ik ook niet. Maar prof. Minnaerts verzekering, dat „onze ethische gevoelens toch zo begrijpelijk kunnen worden gemaakt uit de eisen der maatschappelijke samenleving” lijkt mij zeker niet meer acceptabel. Als wij niet beschikken over een oorspronkelijk vermogen tot zedelijke waardering, dan zouden wij door welke „eisen der samenleving” ook nooit tot ethische gevoelens komen. Zedelijk waarden is niet een produkt van zo iets als maatschappelijke dressuur.

(Vervolg van pag. 13)

teisme bij te brengen. Het „spreken” van de humanistische levens- en wereldbeschouwing te midden van de Papoea's komt mij dan ook als het praten tegen een muur voor. Ik zou dus de missionarissen en zendelingen rustig hun gang willen laten gaan. De heer Nederkoorn kan zich overigens troosten met de gedachte dat de zendelingen juist door de vervanging van de animistische door de kristelijke denkwereld de kans scheppen, dat in de verre toekomst de Papoea's zullen besluiten om lid van het Humanistisch Verbond of een soortgelijke vereniging te worden.

MR. G. C. M. VAN NIJNATTEN

3. „Men kan,” aldus prof. De Coninck, „het een bioloog niet ten kwade duiden als hij de object-subject relatie van de gehele werkelijkheid niet als een fifty-fifty verhouding kan zien.” Helaas, het gaat hier helemaal niet om een bepaalde, in getallen uit te drukken verhouding, die met 50-50 niet bevredigend zou zijn uitgedrukt en dus gecorrigeerd zou moeten worden tot b.v. 70-30 of nog liever 90-10, maar om iets heel anders. De bioloog begaat hier de principiële fout de natuur eenvoudig gelijk te stellen aan (het overgrote deel van) de werkelijkheid, en verwaarloost het feit, dat onze waarnemingen en kennis mede bepaald worden door het subject, anders gezegd door de inrichting van de waarnemende en kennende geest. Wel verre van het geheel of een deel van de werkelijkheid te zijn is de natuur niet meer dan het denkbeeldig geheel van alles wat er van de werkelijkheid valt waar te nemen, de „vertolking van de werkelijkheid in de taal der zinnen” (Polak)

4. Het zou mij niet verwonderen, als dit be-toog op prof. De Coninck vooral daarom geen indruk zal maken, omdat hij meent nergens meer te hebben gedaan dan feiten constateren.

Discussie voortgezet

Technische omstandigheden waren oorzaak dat een aantal voor ons nummer van 5 januari bestemde bijdragen naar aanleiding van de belangwekkende discussie tussen prof. De Coninck, prof. Minnaert en dr. De Wilde moesten blijven overstaan. Wij zetten daarom deze discussie die wij over veertien dagen met een slotbeschouwing van prof. De Coninck hopen te beëindigen in dit nummer voort.

Hij heeft er derhalve recht op, dat ik hier nog aangeef, in hoeverre hij meer en teveel doet. „Daar is geen menselijke activiteit, die niet wortelt in een fysicochemisch gebeuren...; daar is geen ervaring, geen reactie, geen emotie zonder die structurele en functionele basis.” Met deze door mij gecursiveerde woorden, die de materie stempelen tot de oorzaak van elk geestelijk gebeuren, overschrijdt De Coninck de „door de wetenschap vastgestelde feiten”: voor het constateerbare feit van het samengaan van a en b substitueert hij de op kennistheoretische gronden niet aanvaardbare hypothese dat b van a afhangt.

LIBBE VAN DER WAL

¹⁾ Voor een oriëntering mag ik verwijzen naar mijn rede „Herdenking van Leo Polak” (1946, Wolters, Groningen).

Nòg een antwoord aan Dr. de Wilde

Het in „Mens en Wereld” dd. 8 december j.l. onder de titel „Socrates en de natuurfilosofie” gepubliceerde artikel van Dr. De Wilde geeft mij aanleiding tot enkele opmerkingen.

De voorlaatste zin van bedoeld artikel luidt: „... dat de voorlichters van het Humanistisch Verbond toch eigenlijk nog leven in 1856 in plaats van in 1956”. In verband met de voorafgaande kritiek op het positivisme vestigt Dr. De Wilde hiermede de indruk dat het positivisme een 19e-eeuws verschijnsel zou zijn. Het is hiertegen dat ik protest moet aantekenen. Het positivisme is niet speciaal 19e-eeuws, geen verouderd standpunt, zoals men vaak te horen krijgt. Integendeel, het is, onder de naam neopositivisme, in onze dagen een springlevende filosofische richting, die vooral in Amerika en Engeland grote invloed uitoefent.

Dr. De Wilde geeft ons de raad de moderne wijsgerige literatuur te bestuderen. Dit advies is prachtig, mits hij het ook zelf opvolgt en niet, op grond van een verengd filosofiebegrip, metafysica en filosofie als identiek beschouwt.

Als een soort „katechismus” voor het neopositivisme kan ik noemen: V. Kraft: Einführung in die Philosophie. Verder voor moderne logika: R. Carnap: Einführung in die symbolische Logik en voor kennistheorie: B. Juhos: Die Erkenntnis und ihre Leistung. Alle drie uitgaven van Springer-Verlag te Wenen.

Laat ik alleen iets over het wereldbeeld zeggen. Het neopositivistisch wereldbeeld is een modern-wetenschappelijk wereldbeeld. Er wordt een scherpe grens getrokken tussen wetenschap en metafysica. Traditionele, „dierbare” opvattingen en begrippen uit de oudere en de nieuwere filosofie blijken bij analytisch onderzoek slechts schijnproblemen resp. schijnbegrippen te

zijn. „Schijnproblemen” is de officiële positivistische term. Prof. De Coninck spreekt, meer populair, van „dagdromen”. Mag ik, als „gewone man” en voor eigen rekening en risico, ze aanduiden als „lege, emotionele kreten”? Als voorbeelden noem ik „transcendente werkelijkheid”, „doel”, „schepping”, „vrijheid van de mens”, „object”, „subjeet”. Voor de neopositivist hebben deze woorden geen ontologische betekenis.

Eén van de wezenstrekken van het neopositivisme is een radikaal relativisme. Het maakt dan ook een wonderlijke indruk wanneer Dr. De Wilde zegt: „Positivisme is het verabsoluteren van de wereld. De positivist verklaart dat de wereld de enige werkelijkheid is.” In feite zal een positivist zo iets nooit verklaren, omdat dit een dogmatische uitspraak zou zijn. Het positivisme is niet zozeer een „Lehrmeinung” als wel een geesteshouding.

Dr. De Wilde krijgt de indruk „dat dit positivisme een binnen het Humanistisch Verbond zeer gangbare denkwijze is”. Gesteld al dat dit waar zou zijn, dan zou ik hem, de buitenstaander, willen vragen: Måg het misschien?

En tot de leden van het Humanistisch Verbond zou ik willen zeggen: In de aanhef van onze beginselverklaring wordt gesproken over een „pogen om leven en wereld te verstaan met een beroep op menselijke vermogens en zonder uit te gaan van bijzondere openbaring”. Welnu, het neopositivisme is een filosofie die hier ten volle aan beantwoordt. Moge een op het neopositivisme berustend humanisme niet de minste zijn onder de „schakeringen die binnen de humanistische overtuiging mogelijk zijn”.

H. J. ROES

En nòg een visie

Naar aanleiding van de discussie tussen Prof. De Coninck, Prof. Minnaert en Dr. A. de Wilde in M. en W. van 8 december 1956, zou ik gaarne mijn visie op deze kwestie aan u willen voorleggen.

Ik wil het speciaal hebben over de twee volgende stellingen van Prof. De Coninck:

1. Daar is geen menselijke activiteit die niet wortelt in een fysico-chemisch gebeuren; daar is geen lichamelijke vorm, die niet het resultaat is van een onoverzichtelijke reeks van scheikundige reacties; daar is geen ervaring, geen reactie, geen emotie, zonder die structurele en functionele basis.

2. De materie is draagster en grondstof van alle verschijnselen.

Tegenover deze materialistische wereldbeschouwing, die Prof. De Coninck als bioloog grotendeels fundeert op natuurwetenschappelijke ervaringen zou ik, eveneens als bioloog, een andere willen stellen, die m.i. beter te rijmen is met de feiten, en toch niet in strijd met de natuurwetenschappelijke inzichten.

Ik ben het eens, dat voor zover ons bekend is, iedere menselijke activiteit gepaard gaat met een fysico-chemisch gebeuren. Maar de natuurwetenschap is niet zover, en rekent het m.i. niet tot haar taak, om b.v. te verklaren, hoe een bepaalde chemische reactie in mijn hersenen zich in mijn geest voordoet als een gedachte. Het verschil tussen de gedachte enerzijds en het fysico-chemische proces anderzijds is zó groot en zó principieel onoverbrugbaar, dat ik niet voelstoots kan accepteren, dat de gedachte „niets anders is dan” of „het gevolg is van” of zelfs maar „wortelt in” het fysico-chemisch proces. Ik zie beide, geestesproces en fysico-chemisch proces, als twee aspecten van eenzelfde werkelijkheid, en wel in dier voege, dat de gedachte de werkelijkheid is, en het fysico-chemische proces het *beeld* van die werkelijkheid, dat onze natuurwetenschap ons voorspiegelt.

Men houde het mij ten goede, dat ik meer werkelijkheidsgehalte toeken aan het geestelijke proces, de gedachte, als zijnde een onmiddellijke

ervaring, dan aan het fysico-chemische proces, dat niet meer is dan een voorstelling van een gang van zaken, die wij slechts indirect, nl. door middel van zintuiglijke waarneming, kunnen kennen. Kant merkte al op, dat het „Ding an sich” voor ons niet kenbaar is.

Ik wil deze gedachtengang nog eens kort en meer algemeen weergeven: De enige directe ervaring van de werkelijkheid, die wij hebben, zijn onze gevoelens en gedachten zelf; slechts dat deel van de werkelijkheid, dat wij zelf zijn, beleven wij direct. Onze psyche vormt echter een beeld van een werkelijkheid, die wij menen met behulp van zintuigen buiten ons waar te nemen, en waarvan wij ons voorstellen, dat zij bestaat uit materie, die zich bevindt in een ruimte, en die in de loop van de tijd voortdurend in beweging is en steeds andere vormen aanneemt. Maar door de moderne natuurwetenschap zijn juist die begrippen materie, ruimte en tijd op de helling gekomen, en aan de kaak gesteld als relatieve grootheden, die geen absolute werkelijkheid weergeven.

Ik kom tot de slotconclusie, dat er een werkelijkheid is, die wij als zodanig zelf ervaren, nl. onze eigen gevoelens en gedachten; maar dat het natuurwetenschappelijke wereldbeeld, zoals de wetenschap het via onze waarnemingen in de loop der tijden opgebouwd heeft, en waar zij ongetwijfeld aan door zal werken, nooit verder kan komen dan een relatief, subjectief beeld van een werkelijkheid. De elementen van dit beeld, nl. tijd, ruimte en materie, beschouw ik als functies van de menselijke (evt. ook dierlijke) psyche, en niet-als absolute grootheden. Hoe de verhouding is van dit, door de mens gevormde beeld, tot de werkelijkheid, waarvan zij een afspiegeling is, kunnen wij vermoeden naar analogie van de relatie tussen het beeld van onze hersenfuncties en onze gedachten. Maar het zou te ver voeren hierover door te filosoferen. Laten wij ons maar liever houden aan de wereld, waarin wij menen te leven, al is het dan met de wetenschap, dat deze wereld slechts een illusie is.

SLUITER

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredakteur: dr. H. Bongers.

Redaktiesekretaris: H. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam, Telefoon: 80641.

Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— per regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,50 p. jaar, voor niet-leden f 6,—. Buitenland f 6,50. Losse nummers: f 0,20.

Ongodsdienstig en antigodsdienstig

Ik denk er zó over: ongodsdienstig is een simpele *aanduiding* van de mensen met wie wij in de geestelijke verzorging te maken krijgen, de mensen, die buiten de kerk staan, die door welke kerk ook niet geholpen kunnen worden. Antigodsdienstig wijst op een *standpunt*, de godsdienst is een verouderd verschijnsel of sterker een kwaad, dat bestreden moet worden.

Dit verschil brengt consequenties met zich. De humanist, die niet antigodsdienstig is, zal in zijn werk voor het H.V. en in de geestelijke verzorging zijn positieve levenswaarden naar voren brengen. Met name de mens in nood heeft daar behoefte aan. De humanist, die wel antigodsdienstig is, zal naast zijn positieve arbeid zich tegen de godsdienst keren. Heeft iemand, die om hulp vraagt daar behoefte aan? Ik betwijfel het. Loopt men zo niet de kans iemand, die toch al in de knoop zit, iets af te nemen zonder er iets *voor hem van waarde* in de plaats te kunnen geven? Ik vrees het.

Dat J. G. R. in alle ernst aanbeveelt dit onderscheid irrelevant te verklaren, ik kan het nauwelijks geloven. Het motief, dat de „tegenstander” (er zijn veel godsdienstigen, die niet onze tegenstander zijn, die wel gevoel hebben voor onze rechten en onze behoeften) die twee zaken principieel verwart — ik geloof niet, dat dit juist is — kan nooit een reden zijn om de anderen een verkeerde voorstelling te geven van de feitelijke toestand. Bovendien zijn er vele humanisten, die tegen zulk een antigodsdienstige houding principiële bezwaren hebben. Zij hebben er recht op gezien te worden zoals zij zijn: bewust buiten de kerk staande maar niet antigodsdienstig.

D. H. PRINS

Beginselverklaring van het Humanistisch Verbond

De humanistische levensovertuiging wordt gekenmerkt door het pogen om leven en wereld te verstaan met een beroep op menselijke vermogens en zonder uit te gaan van bijzondere openbaring. Bij alle schakering die binnen deze overtuiging mogelijk is, worden daarbij de volgende grondslagen erkend:

1. Het humanisme acht een waardebeseft dat niet naar willekeur kan worden gewijzigd, wezenlijk voor de mens.
2. Het humanisme eist de voortdurende be-

reidheid zich in denken en doen redelijk te verantwoorden.

3. Het humanisme eerbiedigt de mens als enkeling en als lid van de samenleving in zijn menselijke waarde.
4. Het humanisme erkent dat de mens deel heeft aan natuurlijke, maatschappelijke en kosmische verbanden.
5. Het humanisme stelt vrijheid en gerechtigheid als eis voor het persoonlijk en maatschappelijk leven.

Het humanisme vraagt om beleving en

verwezenlijking van zijn beginselen in de praktijk van het leven.

DOEL

1. Het Humanistisch Verbond wil allen verenigen, die het bovenomschreven humanisme aanvaarden.
2. Het beoogt de verdieping, verbreiding en verdediging van de humanistische levensovertuiging.
3. Het streeft er naar een geestelijk centrum te vormen voor hen die niet godsdienstig zijn.

N.V. Levensverzekering-Maatschappij

AURORA (opgericht 1887)

Amsterdam – Herengracht 62 – Telefoon 47006-42878

Kapitaal-, Lijfrente-, Volksverzekeringen

en ... het veel gevraagde

Aurora Spaarcertificaat

(3% rente en een gegarandeerd spaarkapitaal ook na overlijden) – Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

Laagontwikkelde gebieden

Over dit belangwekkende en actuele onderwerp is een rapport uitgebracht door de Commissie Mens en Maatschappij van het Humanistisch Verbond

Prijs 25 cent

Bestellingen te richten aan:

Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht,
Postgiro 304960, Telefoon 10163

REKENSCHAP

Driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur, onder redactie van Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Mr. Dr. H. R. Hoetink, F. P. Huygens, Dr. B. W. Schaper, Prof. Dr. G. Stuiveling en Prof. Dr. L. G. van der Wal.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar (voor donateurs en kontribuanten van Socrates en voor studenten f 6,- per jaar).

Gratis proefnummers aan te vragen bij het Sekretariaat, Oudegracht 152, Utrecht.

Uitgave van de Humanistische Stichting Socrates.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Sekretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Nette eenv. vrouw, 53 jaar, zoekt

CORRESPONDENTIEVRIEND,
omgeving Haarlem
voor verdere kennismaking.

Brieven onder no. jan. 1, bur. van dit blad

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 3,- per jaar

Bespaar ons werk en Uzelf inkassokosten door het

abonnementsgeld 1957 voor Mens en Wereld

(voor leden-abonnees f 3,50, voor niet leden-abonnees f 6,- p.j.)

over te maken op postgiro 304960 ten name van
Humanistisch Verbond te Utrecht.

Bij voorbaat onze dank!

Adm. Mens en Wereld

Werkende vrouw te Amsterdam-Z. zoekt
voor haar gezin met 3 schoolg. kinderen

ZELFST. HUISHOUDSTER

in- of extern. Eigen kamer, centr. verw.
beschikbaar. Aanmelden tel. 712101.

Brieven no. jan. 2, bureau van dit blad

IPHIGENEIA IN ARGOS

het bekende blijspel in vier bedrijven van

LIBBE VAN DER WAL

PRIJS f 3,50

Bestellingen te zenden aan:

Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht
Telefoon 10163 – Postgiro 304960

CREMATIE

*Heeft U reeds een
codicil geschreven?
Wacht niet tot het
te laat is.*

*Op verzoek worden
codicil-formulieren
gaarne toegezonden.*

**VERENIGING
VOOR FACULTATIEVE
LIJKVERBRANDING**

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon K 1700-554797

Indien U zich in de rijen
der humanisten heeft geschaard en
bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de
**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer
van ons maandblad
„VERNIEUWING”

Het sekretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstrekt U gaarne inlichtingen